

© כל הזכויות שמורות לבני דוד
מותר להעתיק ולפרסם חלקים מהחוברת שלא למטרות מסחריות
מהדורה ראשונה: שבת תשע"ב

בני דוד, הארז 9 עלי 44828
info@bneidavid.org, 02-9407888

ניתן להוריד את החוברת מאתר האינטרנט
ולהאזין לשיעורים נוספים מבית המדרש של בני דוד
www.bneidavid.org

עיצוב והפקה: **שילה • ברכץ** בית אל 02-9973875 www.birkonim.co.il

תוכן העניינים

4	פתח דבר
5	הנחות יסוד
19	תג מחיר
22	אלימות נגד צה"ל
27	שירת נשים בצבא
32	הדרת נשים בצבא
37	"השתלטות הדתיים על הצבא" - האמנם?
43	מה יהיה? - שיטת אלקנה

פתח דבר

הדברים שאכתוב לקמן הם כמובן דעתי האישית. הם אינם מייצגים ואינם מחייבים איש. אך העזתי לכתוב דעתי ולפרסמה ברבים, משום שאני משוכנע שדברים אלו נותנים פתחון פה לאנשים רבים מאוד, שמזדהים עם הדברים הנכתבים, ושמחים שקם מישהו ונותן להם ביטוי מסודר בכתב.

אני מאמין, שיקרב היום והציונות הדתית גם תדע להעמיד מקרבה מנהיגות ראויה, שתצליח לחבר כוחות שונים (לא כולם, זה ככל הנראה בלתי אפשרי) והעמדות שאני מציב כאן יוכלו לשמש לה כמצע, או לפחות כפתיחה לדיון.

הנחות יסוד

אפתח בביאור הנחות היסוד עליהן מושתתת השקפת עולמנו – לפי עניות דעתי.

א

הקמתה של מדינת ישראל היא האירוע החשוב והמשמעותי ביותר בהיסטוריה של עמנו מזה 2000 שנה. היא התקיימות דבר השם בפי נביאיו "ולקחתי אתכם מן הגויים, וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם"¹ "ונתתי רוחי בכם והנחתי אתכם על אדמתכם, וידעתם כי אני ה' דיברתי ועשיתי נאום ה"², ויש בעצם קיומה של מדינת ישראל קידוש שם השם לעיני כל העמים כמבואר בדברי הנביא³.

ב

כל פעילות שמחזקת את קיומה ואת חוסנה של מדינת ישראל היא קיום מצוות עשה של תורה. "בואו ורשו את הארץ"⁴, כמבואר בדברי הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות, מצוה ד', וממילא יש בה קדושה, כלשון חז"ל שתקנו לנו על כל מצווה את הברכה "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו". ומצווה זו היא מצווה כללית המוטלת על כל הציבור הישראלי.

ג

מדינה זו היא ראשית צמיחת גאולתנו, כלשון הנוסח של התפילה לשלום המדינה שקבעה הרבנות הראשית לישראל וכלשון חז"ל בסנהדרין "אין לך קץ מגולה מזה"⁵, וכמבואר בדברי רבים מגדולי ישראל בדורות האחרונים.⁶ ביטוי זה משמעותו, שאם כי מדינת ישראל כיום עדיין אינה מתנהלת כפי חזון הגאולה השלמה, מכל מקום היא בעצמותה השתיל הרך שיש בו את יסודות הגאולה,

1. יחזקאל לו, 24.

2. שם לו, 14 (עי"ש ברד"ק ובמלבי"ם בפירושו הפסוקים ע"ד המשל, וכן הוא בגר"א).

3. שם לו, 20-23.

4. דברים א, 8.

5. סנהדרין דף צח. עי"ש ברש"י ובמהרש"א.

6. וע' באריכות במאמרו של הרב צבי יהודה קוק זצ"ל "המדינה כהתקיימות חזון הגאולה" בספרו "לנתיבות ישראל", ועוד שם ציטטות נוספות מדברי גדולי ישראל בנושא זה במאמר "עוד להליכות גאולתנו" עי"ש.

**אין לנו הבטחה שמדינת
ישראל מתחילתה תהיה מדינה
מושלמת ללא חסרונות.
אנחנו כואבים על כל מה
שחסר, אך אין זה מטשטש
את המבט שלנו לבחון את
המשמעות של מדינת ישראל
בכל היבטים של עצם קיומה
וכל הטוב שיש בה, ואנחנו
שמחים בה וגאים על שזכינו
להיות פועלים עם אֵל
בתקופה כל כך נפלאה**

"ומתחתיו יצמח"⁷, "ושם אצמיח קרן
לדוד"⁸... כלומר, הנביאים לימדונו שכך
יהיה סדר גאולתנו: שתיל רך, שילך
ויתפתח!

ד

אמונת הגאולה אינה מיסטיקה⁹, היא
ודאות אמונית שעם ישראל חי אותה
שנים רבות, ורק בזכותה הגיע עם
ישראל לשיבת ציון בדורנו. הלכה רווחת
היא מבית מדרשו של הגאון מוילנא כי
הגאולה תגיע בדרך הטבע, קמעא קמעא,

על ידי העמל והמסירות לקדם אותה בדרך טבעית אשר עליה חלה ברכת השם –
"וכל אשר הוא עושה, ה' מצליח בידו" וכך היא אכן מתקדמת בדורות האחרונים!
העמל, הנחישות, והמסירות של ההולכים לפני המחנה – מאז ראשית הציונות ועד
היום – היא-היא מגש הכסף עליו מוגשת לנו, ועליו מתקיימת מדינת היהודים.
אין זה עומד בסתירה להכרה כי "ה' אלוקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל", וברכת
השם היא היא המצליחה את דרכנו – הרבה הרבה למעלה מהצפוי על פי הערכה
כמותית טכנית של יחסי הכוחות ומצבנו בעולם.

ה

במדינת ישראל יש הרבה פלאים. חוסנה הצבאי, חוסנה החברתי למרות קיבוץ
הגלויות המדהים ופערי האידיאולוגיות, חוסנה הכלכלי, בניין עולם התורה והישיבות
שמתרבות באופן שלא היה כמותו דורות רבים, רמתה המדעית והטכנולוגית, ריבוי
עמותות החסד, ועוד שורה ארוכה של מעלות גדולות. יש בה גם הרבה חסרונות,
כמו החסר הנורא בחינוך יהודי בחלקים נרחבים של העם, כמו מערכת המשפט,
שיש בה, לצערנו, לצד הדברים הטובים גם הרבה עיוותים. כמו התקשורת, שיש

7. זכריה ו', 12.

8. תהילים קל"ב, 17.

9. הזיה משיחית אינה קשורה דווקא לדת, היא חולשה אנושית ידועה – הקומוניזם שהיה אתיאסטי היה
הזיה משיחית ליצירת שלום ושוויון שהתנפצה וגם הסכמי אוסלו היו הזיית שלום אומללה, עם תוצאות
הרסניות. הזיה פירושה מצב שבו אנשים אינם מבינים או אינם חשים את המציאות, אבל האמונה בגאולת
ישראל במהותה תובעת לנצל את המציאות ולפעול בתוכה כדי לקדם את החזון. כמובן שגם בנושא הגאולה
יש אנשים שפועלים באופן הזוי, אך לא מפני שזוהי מהות אמונת הגאולה, אלא פני שהם לוקים בהזיות שווא.

בה, לצערנו הרב, לצד הדברים הטובים גם הרבה שקרים, לשון הרע, ליבוי שנאה ועוד תועבות המזעזעות כל נפש עדינה וטהורה, ועוד חסרונות רבים כהנה וכהנה. אבל כל זה אינו משנה את הדברים הקודמים שהזכרתי, את הפלא, את הנס, את המצווה, את קידוש השם הגדול שיש בעצם קיומה ושגשוגה של מדינת ישראל. אין לנו הבטחה שמדינת ישראל מתחילתה תהיה מדינה מושלמת ללא חסרונות, ומכל מקום, כמו שהיא כיום, יש בה את כל האלמנטים שהזכרתי בסעיפים הקודמים. אנחנו כואבים על כל מה שחסר, אך אין זה מטשטש את המבט שלנו לבחון את המשמעות של מדינת ישראל בכל ההיבטים של עצם קיומה וכל הטוב שיש בה, ואנחנו שמחים בה וגאים על שזכינו להיות פועלים עם א"ל בתקופה כל כך נפלאה, כשכל עמלנו הוא להרבות אור, להיות מוסיף והולך את הטוב שאנו יכולים, ואנו מאמינים שהשם דיבר טוב על ישראל, וכך היא גאולתם של ישראל, קמעא קמעא,

והאור עולה מתוך החושך. ידענו שיהיו חסרונות, גם חסרונות רוחניים תרבותיים, שהרי דברי חז"ל בגמרא ובמדרשים מלאים בתיאורים על הקשיים הללו, ואף על פי כן – דווקא לתקופה זו חיכינו ואליה התפללנו בכל הדורות! איננו משלימים עם שום חיסרון. אך גם איננו מתייאשים, יש לנו סבלנות ואורך רוח הנובעים מתוך אמונתנו בטוב הגנוז בעם הזה, גם אצל אחינו המכנים עצמם "חילונים", ומתוך אמונתנו שתהליך התחיה של האומה הוא רק בתחילת דרכו, ועוד יראנו השם נפלאות...

לצערי, יש בתוכנו אנשים שאיבדו את אמונם במדינה, ויש מניינים שהפסיקו לומר תפילה לשלום המדינה, ונכחתי אפילו במניין שייסד תפילה מיוחדת "להפיל את מלכות הרשע".

אין בזה חדש! העולם החרדי אינו מתפלל לשלום המדינה כבר שנים רבות. אבל אנשים ששנים רבות אמרו תפילה לשלום המדינה (למרות כל מה שהיה במדינה והיה מנוגד

**כל בר דעת שעיניים בראשו,
רואה ויודע שהציבור הקרוי
'חילוני', וגם אלו המכונים
בפוליטיקה 'שמאל' -
הם חלק מרכזי ואינטגרלי
מהעם היושב בציון.
היה להם חלק מרכזי ומוביל
בהקמת המדינה ובוודאי גם
כיום. ניתן לומר בוודאות
 שאין קיום למדינת ישראל,
לא בשלב הקמתה ולא
בשלב הנוכחי ללא שיתוף
פעולה בין כל חלקי האומה.
מדינת ישראל אינה נחלתו
של השמאל וגם לא של
הימין, לא של הדתיים ולא
של החילונים, מדינת ישראל
היא פרי נס הנסים ופלא
הפלאות שהתחולל בה'
באייר תש"ח**

לתורה בתחום החינוך, תרבות, צניעות, משפט וכיו"ב), ורק ברגע שזה סותר את עמדתם בנושא ארץ ישראל – אז הם מתייאשים – זו תמיהה גדולה בעיני.

לעניות דעתי, עם כל הבעיות שיש, רואים גם התקדמות גדולה בתחומים רבים, וגם ביחס לתורה וליהדות. יש צימאון גדול להכיר את יסודות היהדות, והפתיחות והרצון ללמוד ולהכיר את עולמה של התורה גדול לעין ערוך ממה שהיה לפני 20-30 שנה. גם בנושא ארץ ישראל – ברוך השם, הבניה בכל רחבי הארץ וגם ביהודה ושומרון הולכת ומתרחבת...¹⁰

אבל איננו מתפלאים על כך שיש אנשים שמתייאשים, שהרי חז"ל גם על כך הודיעו לנו מראש, שמרוב ייסורים, יהיו גם אנשים שיתייאשו מן הגאולה. ואנו כולנו רוצים ללכת בדרכו של רב יוסף, שידע שיהיו ייסורים גדולים בזמן הגאולה ואף על פי כן אמר "ייתיה ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה"¹¹ (שיבוא ואזכה לשבת בצל גללי חמורו של משיח).

וכך אמר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל: "היה מישהו שהתבטא – לא זו המדינה שחזו נביאנו! נפתח את הספרים: חזו נביאינו ורבותינו... שיהיה קץ לגלות ותחזור ארץ ישראל להיות מיושבת על ידי זרע אברהם יצחק ויעקב. יש מדרגות: צדיקים ולא צדיקים, אך היסוד הוא שהארץ תהיה מיושבת על ידינו. ודאי אנו רוצים שהכול יהיה בכשרות, ועדיין אין לנו כל כך שמחה ונחת רוח מריבוי תורה בישראל, אך בפסוקי הנביאים נאמר שבאחרית הימים "ושבתי את שבות עמי", ולא מוזכרים ישיבות... יש לראות את הדברים בשלמותם – החזרת ישראל על אדמתם, חזרה והתדבקות של אנשים וציבורים בישראל – היא קודמת לכל, ומתוך כך יבוא כל השאר... זו המדינה שחזו נביאנו!¹²

I

כל בר דעת שעניינים בראשו, רואה ויודע שהציבור הקרוי 'חילוני', וגם אלו המכונים בפוליטיקה 'שמאל' – הם חלק מרכזי ואינטגרלי מהעם היושב בציון. היה להם חלק מרכזי ומוביל בהקמת המדינה¹³, ובוודאי גם כיום. ניתן לומר בוודאות שאין קיום למדינת ישראל, לא בשלב הקמתה ולא בשלב הנוכחי ללא שיתוף פעולה

10. כך עכ"פ עולה מהפרסומים של שלום עכשיו...

11. סנהדרין דף צח:

12. שיחות הרב צבי יהודה – ארץ ישראל, עמ' 272.

13. בירור עובדה חשובה זו מצוי בחוברת הראשונה שכתבתי – קריאת כיוון לצינונות הדתית חלק א'.

**התנאי הראשון לשותפות
אמתית הוא כבוד הדדי, ישרה
ואמינות בשמירה על ההסכמות
המשותפות. המדינה אינה
"שלנו", של אנ"ש, וגם לא
" שלהם". המדינה היא של כולנו
יחד, לעת הזאת אנו נציגים
היסטוריים של העם היהודי
לדורותיו, וקיבלנו על עצמנו
לנהל את המדינה הזאת ביחד**

בין כל חלקי האומה. מדינת ישראל אינה נחלתו של השמאל וגם לא של הימין, לא של הדתיים ולא של החילונים, מדינת ישראל היא פרי נס הנסים ופלא הפלאות¹⁴ שהתחולל בה' באייר תש"ח כאשר נבחר הציבור הצליחו להתגבר על הפערים העצומים שהיו בין תפיסות העולם השונות שלהם, להתאחד ולהכריז על הקמתה של המדינה היהודית – היא מדינת ישראל. כל מי שמכיר את הפערים

העצומים שהיו בין בן גוריון הסוציאליסט, מאיר וילנר הקומוניסט, משה קול הליברל, הרצל רוזנבלום הרביזיוניסט, קלמן כהנא החרדי, משה שפירא הדתי-לאומי ועוד, יבין את גודל השעה ואת שאר הרוח שנתבעו לו נציגי הציבור כדי להחליט ללכת "ביחד"! מה שהם אמרו לנו בעצם, הוא: קיומה של מדינת ישראל קודם לזוויכוח שיש ביננו על אופייה ותרבותה של המדינה. פשוט וברור שמצב זה קיים גם כיום!

נס הניסים הזה של ההליכה המשותפת להקמת מדינת היהודים, אינו יכול להתקיים אלא על ידי השיטה הדמוקרטית.

יודע אני שיש המנסים להכניס למילה זו משמעויות רחבות, שאיננו חייבים להסכים להם, אך המשמעות היסודית של הדמוקרטיה בישראל, היא האפשרות שאנשים רבים יוכלו לפעול ביחד לתפארת מדינת ישראל, מפני שכל אחד מהם הסכים שתהיינה בחירות, ונבחר הציבור הם אלו – שעל פי משקלם היחסי באוכלוסייה – יכריעו על דרכה של מדינת ישראל, וכל אחד מהאזרחים יהיה מחויב להחלטות אלו. ברור שבשיטה זו תמיד יהיו אנשים שאינם מזדהים עם החלטה זו או אחרת, ומכל מקום, ההכרה שעדיף שתהיה מדינה יהודית, אף על פי שאינה מתנהגת ב-100% לפי דעתו, מאשר לחזור ל"שטייטל" בוילנה או בקזבלנקה, היא זו שהביאה אותנו להחלטה להקים ביחד מדינה יהודית.

ניתן לומר, שהדמוקרטיה היא תנאי הכרחי לקיומה של מדינת ישראל. גם מי

14. הלשון של רבנו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל במאמרו "לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו", מודפס בספרו "לנתיבות ישראל".

שרואה בה חסרונות רבים, יוכרח להודות שהאפשרות היחידה כיום לגייס את כל הכוחות הרבים והשונים של העם היהודי או על כל פנים את רובם, כדי לקיים ולהגן על מדינת ישראל, הוא תלוי דווקא באחריות לשמירה על הדמוקרטיה, ופירושו של דבר חיזוקה של הכנסת, הממשלה, והסכמה שהמדינה תתנהל לפי החלטותיהם, גם כשאינן מקובלות עלינו!

יש הטוענים: היכן מצאנו בתורה דמוקרטיה? זוהי המצאה חדשה שאיננו מחויבים אליה. בתורה מצאנו מונרכיה – "שום תשים עליך מלך", או "תיאוקרטיה", כמו שהיה בתחילת בית שני שאנשי הכנסת הגדולה, בית הדין הגדול בירושלים, הם – הם אלו שהנהיגו את האומה, אבל מה לנו ולדמוקרטיה?

ותשובתי – הסוגיה אינה פשוטה. יש מהראשונים הסוברים שפרשת המלך אינה חובה אלא הדרכה של התורה שאם נרצה מלך, כי אז על כל פנים צריכים לשמור על התנאים המבוארים (מקרב אחיך, לא ירבה לו וכו', וכתב לו ספר תורה, ולא ירום לבבו מאחיו וכיו"ב) – עיין למשל באברבנאל שם.

והנצי"ב כותב שם בהעמק דבר, שאפילו לפי שיטת הרמב"ם שמנה זאת כמצוות עשה – מכל מקום תלויה היא דווקא ברצון העם כלשון הכתוב "ואמרת אשימה עלי מלך", מפני שהנהגת המדינה משתנה לפי צורת השלטון – "ודבר זה אי אפשר לעשות על פי הכרח מצוות עשה, שהרי בעניין השייך להנהגת הכלל נוגע לסכנת נפשות שדוחה מצוות עשה, משום הכי אי אפשר לצוות בהחלט למנות מלך כל זמן שלא עלה בהסכמת העם... ומשום הכי, כל משך שלוש מאות שנה שהיה המשכן נבחר בשילה – לא היה מלך, והיינו משום שלא היה בזה הסכמת העם", עד כאן לשונו. וגם דוד המלך, אף על פי שנמשח על ידי הנביא – לא קם למלוך על כל ישראל אלא אחר שבאו אליו לחברון נציגי כל השבטים והמליכוהו עליהם¹⁵. הרי שכל הנהגה של ציבור צריכה להיות דווקא ברצון ובהסכמת הציבור – וזהו ממש דין בפיקוח נפש! (שאם לא כן, יש חשש למלחמות אחים, כאשר מנסים לשלוט בכוח).

אבל באמת, אין אנו זקוקים לכל הדיון ההלכתי הזה, כיוון שהדבר פשוט, ברור וגלוי לעין כל – שמבלי הסכמה לממשל בדרך הדמוקרטיה – אין שום אפשרות לקיים כיום מדינה יהודית בארץ ישראל. כיון שאין שום פתרון אחר, איך להושיב יחד את היהודים לנהל מדינה אחת, אלא בדרך זו, והמסקנה על כן ברורה.

15. דברי הימים א, י"ב 24-41 עי"ש באריכות.

לצערי הרב יש המזלזלים ברב הצבאי הראשי, וטוענים שהוא "רב מטעם" - מפני שפסיקותיו אינן תואמות את תפיסותיהם. זוהי לזות שפתיים והוצאת שם רע מכווערת על תלמיד חכם ואיש מעלה, הרבצ"ר הרב רפי פרץ לא זז ח"ו מאמיתתה של תורה כמלוא הנימה והוא מתאם את פסיקותיו עם תלמידי חכמים גדולים

מי שאינו אוהב את המילה דמוקרטיה רשאי להשתמש במילה שותפות. יש לנו שותפות היסטורית, שהסכמנו וקיבלנו על עצמנו, יחד עם מיליוני יהודים נוספים להיות אחראים לקיומה ושגשוגה של מדינת ישראל.

התנאי הראשון לשותפות אמתית הוא כבוד הדדי, יושרה ואמינות בשמירה על ההסכמות המשותפות. המדינה אינה "שלנו", של אנ"ש, וגם לא "שלהם".

המדינה היא של כולנו יחד, לעת הזאת אנו נציגים היסטוריים של העם היהודי לדורותיו, וקיבלנו על עצמנו לנהל את המדינה הזאת ביחד. ולעת הזאת השיטה היחידה המאפשרת לכולנו להמשיך ביחד היא השיטה הדמוקרטית.

ז

יש הטוענים שהדמוקרטיה סותרת את התורה, שהרי אם הכנסת תחליט החלטה המנוגדת לתורה, בוודאי שאין אנו מחויבים לשמוע לה. באופן דומה יש הטוענים שאי אפשר לסמוך בצבא על החייל הדתי, שהרי אם המפקד יצווה עליו פקודה המנוגדת לדעת רבו המלמדו תורה, הוא יסרב פקודה ואם כן יש כאן כפל סמכויות. זוהי דמגוגיה זולה, ואין בה ממש! בכל העולם ברור שבית הנבחרים אינו רשאי לקבל החלטה המחייבת אדם לנהוג באופן בלתי מוסרי בעליל, והאדם רשאי ואף חייב לסרב להחלטה מסוג זה. באירוע ביתא¹⁶ וכפר קאסם חיילים ישבו בכלא משום שצייתו לפקודה שניתנה להם על ידי מפקדם בשעה שזו הייתה בלתי מוסרית בעליל לפי הגדרת בית המשפט. באותו אופן צריכות להישמר זכויות הפרט ביחס לאמונתו הדתית ואי אפשר לכוף אדם לפעול נגד אמונתו הדתית. כך נהוג בארה"ב ובשאר הדמוקרטיות בעולם. קל וחומר, וכל שכן שבית הנבחרים של מדינת היהודים יודע, שגם אם לעת הזאת רוב יושביו אינם שומרי מצוות, הוא לא יחוקק שום חוק המחייב אדם דתי לפעול נגד אמונתו הדתית. ואכן לא קרה כדבר הזה במשך שישים ושלוש שנות קיומה

16. בתחילת האינתיפאדה הראשונה, יחידת חיילים באה באישון לילה לכפר בייתא, אספה גברים והכתה בהם באלות עד שבירת ידיים ורגליים (טענת המפקד הייתה שהבין שזוהי כוונת רה"מ יצחק רבין המנוח, אמנם טענתו נדחתה על ידי ביהמ"ש).

של המדינה, ואני משוכנע שלא יקרה בעתיד. באותו אופן, על פי חוקי מטכ"ל, אין למפקד זכות לצוות על החייל בפקודה, לעשות מעשה שמנוגד לאמונתו הדתית. ואם יעשה זאת – זכותו של החייל לסרב פקודה. אלא שהשאלה 'מהי דעת תורה?' אינה מסורה לכל חייל וחייל על פי בית המדרש שממנו הוא בא, כי אם למרא דאתרא, שהיא הרבנות הצבאית הממונה על בירורי הלכות צבא.¹⁷ כך שלצבא יש רק סמכות אחת והיא המפקד, אלא שמפקד זה, כמו הכנסת, אחראי לכך שפקודותיו יהיו תואמות לדעת התורה, על פי המרא דאתרא, כלומר על פי הרבנות הצבאית.

לצערי הרב יש המזלזלים ברב הצבאי הראשי, וטוענים שהוא "רב מטעם" – מפני שפסיקותיו אינן תואמות את תפיסותיהם. זוהי לזות שפתיים והוצאת שם רע מכוערת על תלמיד חכם ואיש מעלה. לפי מה שאני מכיר, וכמדומני שאני מכיר היטב – הרבצ"ר הרב רפי פרץ¹⁸ לא אז ח"ו מאמיתתה של תורה כמלוא הנימה והוא מתאם את פסיקותיו עם תלמידי חכמים גדולים!

נכון – יש לו אחריות לשמור על הלכידות של הצבא, ועל כן הוא מתרוצץ ימים רבים לשוחח עם הרמטכ"ל וראשי הצבא כדי שהנחיותיהם לא יסתרו את התורה. וברוך השם שחפצו עולה בידו, וכולנו צריכים להודות לו על נכונותו לעסוק במלאכת קודש זו – למנוע קרע ומחלוקת בין עולם התורה והצבא, וכולנו מחויבים לעזור לו. אני יכול להעיד, שבמפגש האחרון שנערך בינו ובין ועד ראשי ישיבות ההסדר וראשי המכינות הוא זכה לגיבוי מכל הפורום שהיה נוכח שם! והוסכם שם על כולם שהוא הוא האחראי על הפסיקה בענייני הצבא, ואף הוא הביע רצונו להתייעץ ולברר יחד עם הרבנים את כל הסוגיות הרגישות העלולות להיות שנויות במחלוקת.

כמובן יש אבחנה ברורה בין החלטות כלליות הנוגעות למדיניות הציבורית ובין החלטות הנוגעות לאורח חייו של הפרט. באופן כזה ברור שמדינת ישראל נוהגת בתחומים שונים באופן הנוגד את רוחה של תורה ושל הליכותיה, אלא שזה אינו מחייב את הפרט לנהוג בניגוד למצפונו. ואומנם יש ציבור גדול שמסיבה זו נמנע מלראות עצמו שותף מלא למדינת ישראל, ומתוך כך אינו מתגייס לצבא, ואף אינו רוצה להיות שותף מלא בממשלה – כדי לא לקבל אחריות עליה. ויש אפילו

17. ברבנות הצבאית יש מחלקה מיוחדת לפסיקת הלכה בענייני צבא, בראשה עומד אל"מ הרב אייל קרים, והוא יחד עם הרבצ"ר מבררים היטב את הלכות הצבא, תוך תיאום וביורר משותף מול תלמידי חכמים שבדור, ומול ראשי הישיבות והמכינות השולחים תלמידיהם לצבא.

18. וכן קודמו בתפקיד – הרב אביחי רונסקי.

**ריבוננו של עולם מנסה אותנו!
ריבוננו של עולם מזמן אותנו
כיום למצבים דומים לאלו שהיו
בתקופת הבית השני. גם אז היו
פערים אידיאולוגיים שגרמו לשנאת
חינם. והשאלה היא האמנם למדנו
היטב את הלקח, ולמרות הפערים
הגדולים מתגברת בתוכנו אהבת
החינם לאחינו, או שחס וחלילה
נחזור על טעויות העבר ובידיים
שלנו נחריב את מדינתנו על ידי
אש המחלוקת ושנאת החינם?**

כאלה שהרחיקו לכת וטענו שאסור בכלל לגור בארץ, שהרי כל מי שגר בארץ משלם מיסים, ובכספי משלם המיסים בונים מערכת חינוך שמחנכת את ילדי ישראל לכפירה, ובכספים אלו ממנים את הפעלת רשות השידור בשבתות, וממנים תיאטראות המציגות הצגות תועבה, ועוד דברים רבים כיוצא באלו, ועל כן הם גרים עדיין בגלות.

אבל רבנו, הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, היה מזכיר בהקשר זה את לשון הירושלמי "גדול הוא קידוש השם מחילול השם"¹⁹

– וכי צריך ללמדנו, דבר כל כך פשוט, שקידוש השם יותר גדול וחשוב מחילול השם? אלא כאן נרמזת המציאות כפי שהיא בימינו, שבדבר אחד יש קידוש השם וגם חילול השם. האם להימנע מדבר זה ולפרוש ממנו בגלל חילול השם שיש בו (ולחפסיד את קידוש השם), או להיות שותף בו, כיוון שסוף סוף גדול קידוש השם שבדבר יותר מחילול השם שיש בו?

זוהי המציאות של מדינת ישראל, שגדול קידוש השם שיש בה יותר מכל חולשותיה.

ועל כן סברנו וקיבלנו על עצמנו להיות שותפים במדינת ישראל, כשאנו מודעים לכך שרבים מהשותפים שלנו אינם מאמינים בתורה, וממילא דעותיהם שונות משלנו בשאלות רבות שנוגעות לאופייה של מדינת ישראל, ועל כן מדינת ישראל, לעת הזאת, עדיין אינה זו שהיינו רוצים. ומכל מקום גדול קידוש השם שבעצם קיומה ושגשוגה יותר מכל חסרונותיה, והיא היא השתיל הרך של גאולתנו "ומתחתיו יצמח...".

ח

אנו מתנגדים לכפייה דתית – מכל סוג שהוא! לא רק מפני שהדבר בלתי אפשרי, וכל ניסיון לכפייה רק גורם נזקים, כי אם מפני שהתורה אמרה "ראה נתתי לפניך

19. ירושלמי, קידושין ד, א.

היום את החיים ואת הטוב, ואת המוות ואת הרע... ובחרת בחיים!²⁰ התורה מצווה עלינו לבחור. עבודת השם צריכה להיות מתוך חירות פנימית ובחירה חופשית. כשם שהעובר עבירה באונס – פטור עליה, דאונס רחמנא פטריה, וכמאן דלא עביד (כאילו לא עשה), באותו אופן מי שמקיים מצוה באונס – כאילו לא קיים אותה כלל.

וכן כותב רבנו בחיי בהקדמת ספרו "חובות הלבבות" כי הלב והמוח הם עיקר האדם, וכל המצוות כולן צריכות להיות נובעות מן המוח והלב, ולבוא מתוך הכרה ורצון. וכן קיימא לן להלכה שמצוות צריכות כוונה – כלומר רצון לעשות את המצווה לשם שמים ולכן רבנו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל היה שותף בליגה למניעת כפייה דתית²¹. ולכן לא הסכים למנות "משגיח" בישיבת מרכז הרב, כפי שהיה נהוג באותו זמן בכל הישיבות – כי צריך ללמוד תורה מתוך חרות פנימית ורצון חופשי.

עם ישראל תמיד ידע והאמין, שיבוא היום וכל העם כולו ישוב בתשובה שלמה להשם ולתורתו, ומכל מקום, אני משוכנע שזה לא יקרה על ידי כפייה, כפייה מכל סוג שהוא, כי אם על ידי רצון חופשי, וחיפוש עצמי אחר האמת.

ההתמודדות הדמוקרטית על צביונה של מדינת ישראל כמדינה יהודית זוהי שאלה אחרת. אין בה שום כוונה לכפייה דתית על הפרט, אלא כמו שכל ציבור אחר במדינה רוצה להשפיע על אופי צביונה – כפי תפיסתו – כך גם אנחנו זכאים להיאבק בדרך דמוקרטית על אופייה היהודי של מדינת ישראל כפי הבנתנו, וכמו שאנחנו סובלים סבל רב מאותם תחומים בצביונה הציבורי של המדינה, שאינם לפי רוחנו, אך יודעים לחיות עמם, כך גם אחינו המכונים "חילונים", צריכים להסכים לצביונה היהודי, כפי שסוכם על פי החלטות הכנסת. יש מאחינו החילונים המסכימים מתוך הזדהות, ויש שעושים זאת מתוך צער, שהרי זו דרכה של הדמוקרטיה – שאף אחד אינו יוצא וכל תאוותו בידו.

ט

"אם נחרבנו, ונחרב העולם עמנו על ידי שנאת חנם, נשוב להבנות, והעולם עמנו ייבנה על ידי אהבת חנם..."²² מי אינו מכיר פסקה ידועה זו של מרן הרב קוק

20. דברים ל' 19-15.

21. אמנם לאחר זמן קצר פרש ממנה כשנתברר לו מהי כוונת היושבים לציודו.

22. אורות הקודש חלק ג' ע"מ שכ"ד.

אחד הגורמים המרכזיים שמאפשרים לצה"ל לנצח במלחמותיו, ולעמוד באתגרים הקשים העומדים לפניו היא הרעות העמוקה בין כל החיילים. זהו נכס אסטרטגי ממדרגה ראשונה. צה"ל הוא גוף פלאי שבו יש יחסי רעות ועזרה הדדית ואחוזה גדולה בין דתיים לחילונים, בין תומכי ימין ותומכי שמאל, בין אשכנזים ובין עדות המזרח. צה"ל הוא צבא העם במלוא מובן המילה, וצריך לעשות כל מאמץ שבעולם כדי לשמור לכידות זו

זצ"ל?! אבל כמה מורכב, ולא פשוט הוא, לקיים בפועל דברים אלו! ואני נוהג להוסיף את דברי הרמב"ם בהלכות תשובה²³ "איזו היא תשובה גמורה – זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשותו, ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשולו כח!"

ריבונו של עולם מנסה אותנו! ריבונו של עולם מזמן אותנו כיום למצבים דומים לאלו שהיו בתקופת הבית השני. גם אז היו פערים אידיאולוגיים שגרמו לשנאת חינם. אם תרצו, המתח בין הדתיים לחילוניים דומה במובנים מסוימים למתח שהיה בין הפרושים לצדוקים²⁴. גם המתח שיש כיום בין הימין לשמאל

אף על פי שאינו זהה לעמדות הקנאים והמתונים של בית שני, מכל מקום המתח ביחס לנושאים הלאומיים הוא רב, כמו שהיה אז בין הקנאים למתונים. והשאלה היא האמנם למדנו היטב את הלקח, ולמרות הפערים הגדולים מתגברת בתוכנו אהבת החינם לאחינו – אחינו שהם ברי פלוגתא שלנו בעניינים כל כך מהותיים – או שחס וחלילה נחזור על טעויות העבר ובידיים שלנו נחריב את מדינתנו על ידי אש המחלוקת ושנאת החינם...? ומעניין הדבר – ומעורר מחשבה – אף על פי שהיו אלו מחלוקות אידיאולוגיות, וכל צד היה בטוח שהוא לוחם "לשם שמיים" ולטובת העם, אף על פי כן חז"ל כינו זאת "שנאת חינם". כיון שמי שבאמת ובטהרת לב רוצה את טובת עמו, ורוצה לעשות את רצון השם, יודע שאין דבר מתועב יותר משנאת אחים שהיא תמיד שנאת חינם! ואף לעת הזאת, גם אם כל הסיבות שבעולם ינסו ללבות את אש השנאה כלפי אחינו המכונים "חילונים" או "שמאלנים" וכיוצא באלו השמות – נדע שמבחננו ההיסטורי האלוקי הוא ביכולת שלנו לעשות תשובה גמורה, ולעורר את אהבת החינם כלפי כל חלקי עמנו.

23. פרק ב' הלכה א'

24. למרות שכמובן ההקבלה אינה מדויקת.

באופן מיוחד אמורים הדברים כלפי השירות המשותף בצה"ל. אחד הגורמים המרכזיים שמאפשרים לצה"ל לנצח במלחמותיו, ולעמוד באתגרים הקשים העומדים לפניו היא הרעות העמוקה בין כל החיילים. זהו נכס אסטרטגי ממדרגה ראשונה. צה"ל הוא גוף פלאי שבו יש יחסי רעות ועזרה הדדית ואחוה גדולה בין דתיים לחילונים, בין תומכי ימין ותומכי שמאל, בין אשכנזים ובין עדות המזרח וכו'. צה"ל הוא צבא העם במלוא מובן המילה – וצריך לעשות כל מאמץ שבעולם כדי לשמור לכידות זו של החברה כולה, גם בתוך הצבא וגם בגיבוי שהצבא מקבל מהחברה.

■

בשלב זה תמיד נשאלת השאלה הידועה – האם אין לך קווים אדומים? האם אתה מוכן לוותר על הכל? ואיך תתנהג כאשר ה"שותפים הדמוקרטים" שלך עושים צחוק מהדמוקרטיה ומקדמים את האג'נדה שלהם באופן לא מוסרי ולא הגון? כגון הסכמי אוסלו שהושגו על ידי קולותיהם של נציגים שנבחרו על ידי הימין ומכרו קולותיהם לשמאל באופן בלתי מוסרי בעליל? או ההרס של גוש קטיף שבוצע על ידי שלטון שעשה צחוק ולעג מהאתיקה הדמוקרטית?

ותשובתי – אין לך דבר בעולם שאין לו גבולות! "הכל נכנס תחת קו המידה, והכל צריך משקל, אפילו רוח הקודש ששורה על הנביאים אינה שורה אלא במשקל"²⁵.

השאלה האמיתית אינה האם יש קווים אדומים? ודאי שיש! אבל מי שרוצה לדון על קווים אדומים צריך לפני הכול להתייחס לשאלה החשובה – מה האלטרנטיבה? כל מי שקורא לפירוק השותפות, או למרי אזרחי, או למלחמת אחים צריך לבאר היטב לאן זה לוקח אותנו. לי ברור כשמש, שזה לוקח אותנו למקומות לא טובים. מקומות שכבר היינו בהם בעבר ואנו יודעים איך הם הסתיימו...

ואנו יודעים בביטחון מלא, שגם אם יש קשיים ונסיגות בדרך הגאולה "לו חפץ ה' להמיתנו, לא לקח מידינו עולה ומנחה, ולא הראנו את כל אלה, וכעת לא השמיענו כזאת"²⁶ אחרי כל הנסים והנפלאות שזכינו להם עד היום בתקומת עם ישראל בארצו, ואחרי שהתגברנו על כל כך הרבה משברים – יודעים אנו שמדינת ישראל זאת, היא-היא זו שתצמח ותהיה לתפארת – גם אם הדרך היא

25. ע' אורות ע"מ ע"א (אורות התחיה סעיף י"ח).

26. שופטים י"ג, 23. ובפסוק זה, ובסגנון זה, היה רבנו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל מתבטא!

**מי שאינו מסוגל להתמודד עם
האתגרים הקשים - אינו צריך
לגור ביהודה ושומרון. באזורים
אלה צריכים לגור אנשים שיש
להם עצבים חזקים ויכולת
נפשית לעמוד במבחנים קשים.
אפשר אולי להבין את התסכול
ואת הייאוש שאנשי "תג מחיר"
מרגישים בלב, אך זה אינו נותן
לגיטימציה להתנהגות הבלתי
מוסרית וחסרת האחריות שלהם**

ארוכה ורבת מכאובים²⁷. לא נפרק את השותפות שלנו עם עם ישראל - גם אם יש שותפים שאינם מתנהגים כראוי. אלו מחלות קשות וכואבות, וצריך לעשות כל שביכולתנו על מנת לרפא אותם, אבל בטוחני שהם מחלות עוברות. אבל קץ המגולה, מדינת ישראל, קיבוץ גלויות, ובנין התורה בארץ ישראל וכיוצא באלה, אלו עובדות ברורות, יציבות, שהולכות ומתחזקות, ואי אפשר לנו לוותר עליהם בגלל מחלה עוברת.

אומר את הדברים בצורה יותר ברורה - הקב"ה מעמיד אותנו בניסיון כמו במשפט שלמה. לצערנו הרב, יש בקרבנו אנשים, גם מן השמאל וגם מן הימין, שהכעס והשנאה מעבירים אותם על דעתם, ועל כן הם בוחרים לומר "גם לי גם לך לא יהיה - גזורו!"²⁸. כל אלו הקוראים למאבק אלים, המוכנים אפילו למלחמת אחים, חושפים את שורש הטומאה שבקרבם. הם מגלים שהתייאשו מגאולת האומה, או מה שיותר חמור מזה - אם הגאולה אינה מתקדמת לפי תכניתם והשגתם - אין להם חפץ בה.

אבל האם האמתית, היא מתרוממת באהבה גדולה ובמסירות לומר "תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו", אפילו אם לעת הזאת אני צריכה להקריב קרבן גדול - אני מוכנה, ובלבד שהתינוק (מדינת ישראל) - יחיה. ורוח הקודש צווחת ואומרת - "תנו לה את הילד החי - היא אימו!"²⁹

ואוסיף על כך את ההערה הבאה: כשראיתי את אנשי גוש קטיף - אלו החלוצים אשר במשך שלושים שנה הפריחו את השממה, והפכו דיונות של חול לאזור פורח מבחינה חקלאית כלכלית, ומבחינה חברתית רוחנית ותורנית, והם הולכים

27. יש כאלו הלוקחים משפט כזה למקום מוטעה - כאילו שאיננו צריכים להתאמץ כי העתיד מובטח. אך ברור שאלו דברים של הבל, הידיעה שהקב"ה גואל את עמו, והקמת מדינת ישראל אינו אירוע מקרי היכול להבטל כל רגע - אינה באה להחליש את המסירות והאחריות, כי אם להיפך היא באה לחזק את העשייה, להבין שאנו שותפים לדבר גדול ועצום, מה שמעודד ומחזק ומונע כעס ויאוש, אך כנאמר לעיל, ברור שמוטל עלינו לעשות כל שביכולתנו כדי שמדינת ישראל תמשיך להתפתח.

28. מלכים א, ג, 26.

29. מלכים א, ג, 27 וע' אורות עמוד עג.

בראש מורכן, ספרי התורה בידם, והם עולים לירושלים – מקום ליבם של ישראל – להתפלל להשם – כשהם בוחרים בדרך זו אף על פי שהם יודעים שאחריהם נכנסים ההורסים והמשחיתים, אבל הם יודעים ששנאת אחים ומלחמת אחים היא יותר גרועה אפילו מההרס של גוש קטיף – ראיתי בזה את הבירור של משפט שלמה! אנשי גוש קטיף נהגו כמו האם האמיתית, זו שעשתה את הקשה מכל – זו שאמרה "תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו!"³⁰

מי שגורל עם ישראל ומדינת ישראל באמת יקר בעיניו, הוא מוכן אפילו במציאות טרגית והזויה – כמו הגירוש מגוש קטיף – לומר "תנו לה את הילוד החי", ובלבד שלא תמיתוהו, כי מלחמת אחים הוא חורבן של הכל. ולא רק מלחמת אחים, גם שנאה יוקדת ופירוד הלבבות – לא יאפשרו לנו להתכנס יחד כדי להתמודד עם האיומים הקשים והמסוכנים מסביבנו. "לך כנוס את כל היהודים" זוהי העצה האחת והיחידה כאשר אויבינו מסביב רוצים לכלותינו³¹. וכל מי שערני ומכיר את התרחישים שסביבנו יודע שרק אם נפעל יחד, בשילוב כל הכוחות מתוך כבוד ואמון הדדי – למרות המחלוקות – רק כך נוכל לעמוד באתגר הגדול של המשך קיומה ושגשוגה של מדינת היהודים.

על פי הנחות יסוד אלו, ברצוני להתייחס לכמה נושאים אקטואליים:

30. מלכים א, ג, 26.

31. ומעניין שגם הפעם האיום היותר מסוכן להשמדה הוא ממלכת פרס...

תג מחיר

אלו בעצם אנרכיסטים שפרקו מעל עצמם את עול המדינה והשותפות בה, בעצם העובדה שהם מנהלים מדיניות ביטחונית עצמאית שלא על דעת מוסדות המדינה, ומבואר לעיל שזהו אסון.

מעבר לכך – ברגע שאדם אינו לוחם מכוח המדינה, הוא מאבד את התוקף המוסרי של מעשהו. לפני שהמדינה יוצאת למלחמה, היא יושבת שבעה נקיים האם יש הכרח לצאת – וגם מהם כללי המוסר בעת המלחמה, וכשהיא יוצאת למלחמה, יש ללוחם הפועל במסגרת זו היתר מוסרי לפגוע במי שמוגדר כ"אויב" כיון שהוא פועל על פי אותם הכללים המוסכמים.

אך כאשר אנשים פרטיים מחליטים לפגוע בערבים – אין להחלטתם תוקף הלכתי של "מלחמה" ואין להם שום היתר מוסרי לפגוע בערבים והדבר ברור ופשוט שאיסור "לא תגזול" הוא גם ביחס לגוי, וכל שכן שאיסור "לא תרצח" הוא גם כלפי גוי. הטענה שהם יוצרים כביכול הרתעה אין לה שום תוקף הלכתי ולא תוקף מוסרי. ואין בה כדי להתיר פגיעה בערבים, ובוודאי גם לא במסגדים!

האמת היא, שכל בר דעת מבין שזה פשוט טמטום, מפני שאפילו מה שהם רוצים – ליצור הרתעה כלפי הערבים – הם לא משיגים, אלא יוצרים בדיוק תוצאות הפוכות. כתוצאה מפעילותם זה"ל והשב"כ מוצא עצמו עסוק במלחמה נגד היהודים, והערבים מרוצים, עומדים בצד ומוחאים כפיים. הם אוהבים מצב כזה, שיהודים נלחמים נגד יהודים. זה נותן להם תקווה. ועם זה, כמובן מתחזק כוחם של

אלו הנלחמים בהתיישבות ביהודה ובשומרון ותובעים בלי הרף, להציל את הערבים המסכנים מידי המתנחלים. ובמציאות ההזויה שתג מחיר יוצר – פתאום מתברר שכביכול יש לטענותיהם על מה לחול.

איך אנשים נופלים לטמטום כזה? לעניות דעתי המקור הוא ייאוש מר. ייאוש הנובע מחוסר יכולת נפשית-מוסרית להשלים עם זה שהמציאות אינה כמו שהיו רוצים. אכן,

**ברגע שאדם אינו לוחם מכוח המדינה, הוא מאבד את התוקף המוסרי של מעשהו...
כאשר אנשים פרטיים מחליטים לפגוע בערבים – אין להחלטתם תוקף הלכתי של "מלחמה" ואין להם שום היתר מוסרי לפגוע בערבים**

הקלות הבלתי נסבלת שבה ערבים יכולים לגנוב כל הזמן עדרים שלמים של כבשים ועזים, לעקור ולהשחית מטעים, לחתוך גדרות תיל ולהשחית רכוש של מתיישבים – ואין פוצה פה ומצפצף, והמערכת הביטחונית אינה מסוגלת לתת מענה הולם – זה באמת מאוד מתסכל! גם העובדה שהתקשורת במדינת ישראל אף פעם לא מדווחת על אירועים אלה שמתרחשים לעתים תדירות, כאילו שזה טבעי ולגיטימי – גם זה בהחלט מייאש, נותן לך תחושה שאתה לבד ואיש לא רוצה לדאוג לך.

אני למשל התפלצתי כששמעתי, שאחרי שהערבים רצחו את הרועה יאיר הר סיני ז"ל, הגיעו לאחר מספר שנים והשלימו את המלאכה, ושדדו מאלמנתו את כל עדר העיזים. אירוע זה אפילו לא זכה לאזכור אחד בתקשורת. כאילו אין דבר טבעי מזה – רצחת וגם ירשת...

וכל שכן כשאתה חי בתוך שטח רוחש שנאה, ואתה מרגיש שאין מספיק כוח הרתעה, ואתמול שילמה את המחיר משפחת פוגל, אבל מי ישלם מחר? ואתה סבור שלא מספיק רק למצוא בפינצטה את היתוש שעקץ (כלומר, את הרוצח) כי אם צריכים לייבש את הביצה, יש אנשים שזה מעביר אותם על דעתם.

אכן, מי שאינו מסוגל להתמודד עם אתגר קשה זה – אינו צריך לגור ביהודה ושומרון. באזורים אלה צריכים לגור אנשים שיש להם עצבים חזקים ויכולת נפשית לעמוד במבחנים קשים. אפשר אולי להבין את התסכול ואת הייאוש שאנשי תג מחיר מרגישים בלב, אך זה אינו נותן לגיטימציה להתנהגות הבלתי מוסרית וחסרת אחריות שלהם.

המלחמה נגד הטרור, כמו גם נגד טרור הרכוש, היא מורכבת ומסובכת. צה"ל, שהוא צבא העם, עושה מאמצים גדולים למיגור הטרור. יש לו גם מגבלות פוליטיות וגם מגבלות מוסריות – וטוב שיש גבולות בהפעלת כוח – אף על פי שאפשר להתווכח היכן עובר הגבול. מותר למישהו לחשוב שצה"ל אינו עושה די, מותר למישהו לחשוב שאפשר היה לפעול בצורה נמרצת יותר נגד טרור הרכוש הקשה הקיים בשטח – אך צה"ל הוא הגורם היחיד המוסמך לפעול בתחומים אלו! כל בר דעת גם מבין שרק צה"ל יכול להשיג הישגים בתחומים אלו – ובוודאי יש לו הישגים גדולים. ומי שחושב שצה"ל יכול לעשות יותר – זכותו וחובתו לנסות להשפיע על הדרג המחליט, כדי להגביר את פעילות הצבא בתחומים אלו. אבל הוא אינו יכול להחליף את צה"ל, ומי שרוצה לעשות זאת – משמיט את הקרקע מתחת לכולנו. מי שאין לו מספיק כוחות נפש וקור רוח לעמוד במצבים הנדרשים בשביל לגור

כאן – שילך בבקשה למקומות אחרים, רק שלא יחריב את כולנו. "ומי האיש הירא ורך הלבב, ילך וישוב לביתו – ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

איני מתפעל כלל מאומץ ליבם לפעול במחתרת. אני מתפעל יותר מאומץ ליבם של אותם הממשיכים לגדל כבשים ועיזים – למרות שנגנבו להם רבים – והביטוח כבר לא רוצה לבטח ולשלם – אבל הם אומרים: לא נישבר, נמשיך לבנות. אני מתפעל מאלו הממשיכים לעבוד, ליצור ולבנות, בתנאים קשים, בסכנות. אני מתפעל מהאמהות והילדים הנוסעים יום בודדים ועומדים בטרמפיאדות. הם מודעים היטב לסכנות ולמחירים שהם עלולים לשלם אבל הם ממשיכים בדרך הבניין – אלו הגיבורים האמיתיים הממשיכים ליישב את נחלתנו!

אלימות נגד צה"ל

צריך לעשות כל שביכולתנו להוקיע ולהקיא מתוכנו תופעה זו.

זוהי הכת האומרת "גם לי גם לך לא יהיה – גזורו!"

שום פלפול של סרק לא יוכל לטהר את השרץ הזה.

גם לי יש טענות על הפעילות הצבאית בנושא המאחזים:

א

לדעתי אסור בשום אופן שהצבא יתעסק בפנינו מאחזים. זהו נושא אזרחי, אך ורק המשטרה צריכה לעסוק בו. הצבא נועד אך ורק למלחמה נגד האויבים של מדינת ישראל. יושבי המאחזים אינם אויבים בשום פרמטר שהוא. ואם למשטרה אין מספיק כוחות – שתגייס כוח אדם נוסף. כאשר רצו לעצור מספר אנשים באום אל פחם שנחשדו בפעילות חתרנית נגד מדינת ישראל – גייסו 1,500 שוטרים למבצע זה, רק בגלל שהאנשים היו בעלי תעודה כחולה ואי אפשר לעוצרם על ידי חיילים, אף על פי שנחשדו בסיוע לפעילות חבלנית נגד מדינת ישראל. אז מדוע שולחים חיילים לפנות מביתם תושבי מאחזים שהם אזרחי מדינת ישראל?

ב

צריך לעשות כל מאמץ אפשרי כדי להוציא את הצבא מהוויכוח הפוליטי. פינוי המאחזים הוא נושא רגיש השנוי בחברה הישראלית במחלוקת קשה. זה אינו דומה לכך שנעזרו בצבא להביא את האתיופים, או בנושאים אחרים שאינם צבאיים טהורים, אך הם בקונצנזוס של הסכמה לאומית רחבה. הכנסת הצבא לנושא הפוליטי הסוער ביותר במדינת ישראל היא טעות קרדינאלית. פעמים רבות פניתי לראשי הצבא וביקשתי שימצאו פתרונות פרקטיים אחרים – רק שלא יכניסו את הצבא לתוך המערבולת הזאת.

ג

המערכת המשפטית נוהגת באיפה ואיפה כלפי המתישבים ביהודה ושומרון. יש תקדימים משפטיים רבים של פתרון בעיית קרקעות בתוך הקו הירוק על בסיס

**אין שום תירוץ שיכול להתיר
להיאבק עם חיילי צה"ל.
להיאבק באלימות מול חיילי
צה"ל זוהי זוועה, וצריך לעשות
כל מה שאפשר כדי לשרש
נגע זה מתוכנו. צריך למצות
כל דרך משפטית ציבורית
פוליטית וכיו"ב כדי לשנות את
רוע הגזירה - אך אין להיאבק
נגד חיילי צה"ל שהם יקרים
לנו ואהובים מאד. הערבים, וגם
חלק מהשמאל הקיצוני, מאוד
מאוד שמחים על עימותים אלו**

פיצויים כספיים. מדוע ביהודה ושומרון, אפילו כשהערבים אינם מוכיחים כלל בעלות, ולפעמים אין אפילו תובעים על הקרקעות, מכל מקום כאשר יש ערעור כלשהו על חוקיות ההתיישבות מורה המערכת המשפטית להרוס בתים, אפילו אלו שהוקמו באישור המדינה ואנשים כבר מתגוררים בהם שנים רבות? והרוצה לבחון יבדוק היטב את סוגיית הקרקעות בשכונת היובל בעלי, או במגרון, וייווכח איזו הטיית דין יש שם לעומת המקובל בתוך הקו הירוק.

ד

יש מקומות רבים שהוקמו באישור המדינה, בתקצוב המדינה ובאישור הצבא והמנהל האזרחי, תוך חיבור המקום לרשת החשמל, המים והטלפונים וכיוצא בזה. עודדו משפחות להגיע ולאייש את המקומות ואחרי שנים שאנשים מתגוררים בתנאים חלוציים לא קלים, בקרוואנים או בבתים שבנו מכספם הפרטי, יום אחד מחליט המחוקק שהמקום נקרא "מאחז בלתי חוקי" ויש הוראה של בית המשפט לפנותו. יש בזה חוסר מוסריות שלטונית.

אומנם אני סבור שכאשר יש חילופי שלטון, זכותו של שלטון חדש לשנות מדיניות – אם הוא חושב שזה צורך לאומי-מדיני. אפשר לחלוק על עמדתו, אי אפשר לחלוק על הלגיטימיות לקבל החלטה מדינית חדשה.

אבל כאשר אין החלטה מדינית לפנות ישובים, אלא משתמשים בעילה משפטית כדי להרוס ישוב שנבנה באישור המדינה ובעידודה – זוהי התנהלות שלטונית בלתי מוסרית, ואין להסכים עימה.

ואחרי כל זה, אין שום תירוץ שיכול להתיר להיאבק עם חיילי צה"ל. להיאבק באלימות מול חיילי צה"ל זוהי זוועה, וצריך לעשות כל מה שאפשר כדי לשרש נגע זה מתוכנו. צריך למצות כל דרך משפטית ציבורית פוליטית וכיו"ב כדי לשנות את רוע הגזירה – אין להיאבק נגד חיילי צה"ל שהם יקרים לנו ואהובים מאד.

כולנו צריכים להודות להם על מסירותם הנפלאה למען מדינת ישראל, ואסור באיסור חמור אפילו לחרפם ולהתעמת איתם במילים משפילות, כי חוסנו של צה"ל, ולכידות האומה כולה סביבו, היא הערובה העיקרית לעת הזאת לקיומה של מדינת ישראל.

הערבים, וגם חלק מהשמאל הקיצוני, מאוד מאוד שמחים על עימותים אלו. עימותים אלו מחלישים גם את המתיישבים וגם את צה"ל, וזה משרת היטב את מטרותיו של כל מי שרוצה ומיחל לנסיגת ישראל מיהודה והשומרון.

לצערנו, אנו יודעים שהמוטיבציה לשרות קרבי וארוך ירדה מאוד בעשור האחרון. בנוסף לכך, יש עמותות רבות הממומנות ביד נדיבה על ידי גורמים זרים שעושים כל שביכולתם להחליש את צה"ל. איך יתכן שאנשים מתוכנו מרשים לעצמם להוסיף שמן למדורה ולהשפיל את צה"ל ולהחלישו?

זאת ועוד – אלימות גוררת אלימות. ברגע שנחצו הקווים האדומים, איש אינו יכול להבטיח שליטה בנעשה.

אחרי גירוש גוש קטיף קמו בתוכנו אנשים ודיברו בסגנון "שנית מצדה לא תיפול", כלומר בפעם הבאה לא נוותר, "נלך עד הסוף", לא נאפשר להרוס ישובים, ואף השתמשו בביטוי "ייהרג ובל יעבור". ואז הגיעה פרשת עמונה. והיו למעלה מ-200 פצועים, ובנס, ממש בנס, לא נהרגו יהודים על ידי יהודים.

אין ספק שהמפנים השתמשו באגרסיביות יתרה ללא צורך אמיתי, וגם לא השכילו לעצור את העניין כשהתברר לאן הוא מגיע. אבל אי אפשר להתעלם מההשפעה של אותן ההכרזות וההחלטה ללכת בכוח "עד הסוף". מי שמתכוון ללכת בכוח צריך לקחת בחשבון שגם אלו שמולו ילכו בכוח, ואז מגבירים את הכוח, והסוף חס וחלילה הוא שפיכות דמים!

יש האומרים – אם נלך בכוח – הם יירתעו, ויאלצו להתחשב בנו.

אלו אשליות מסוכנות³² או מלל צבוע – כל בר דעת מבין ששימוש בכוח גורר שימוש נגדי בכוח, וצריך להוסיף – גם אם יש לך מגבלות בשימוש בכוח – לא בטוח

32. יש שטענו שבגלל ההתנגדות התקיפה בעמונה לא פונו מאחזים נוספים. אלו דברי הבל, הפיניו נעצר משום שהייתה ביקורת חריפה בעיתונות על כך שהדברים נעשים סמוך לבחירות, ומטרתם להשיג קולות לשמאל על נחישות הממשלה בנושא זה. וכידוע אחרי הבחירות, פונו מספר לא מבוטל של מאחזים!

**כל הדיבורים "גבוהה גבוהה",
כאילו האמיצים שיש להם אומץ
לעמוד בכוח מול הצבא הם
מצילי ההתיישבות,
לעומת ה"ממלכתיים" שהם
נכנעים ומתרפסים ומוותרים על
אחיזתנו בארץ ישראל,
הם דמגוגיה. איני זוכר שום
מקרה אחד שהאלימות מנעה
פינוי מאחז. לעומת זאת אני
מכיר היטב מקרים רבים של
מאחזים שפינויים נמנע מפני
שהיה שיח, ופעילות פוליטית
או הגעה לפשרה. האלימות
נגד צה"ל גורמת נזק ממשי
להתיישבות ביש"ע יותר מכל
מה שיכלו לגרום הערבים או
אנשי שלום עכשיו**

שהצד השני אכן שם לעצמו מגבלות אלו.
כיוון שכאשר השתמשת בכוח – שוב אין
לך שליטה על מה שיעשו אלו שמולך.

מי ששמע את הקולות שנשמעו לאחר
פרשת חטמ"ר אפרים, שעודדו פתיחה
באש על מתנחלים, מבין שיש אנשים
שממש מחכים, מחכים, שתפרוץ כאן
מלחמת אחים. יש גם לא מעט שאמרו
זאת במפורש.

לכן אני סבור שאלו שמעודדים אלימות,
בין אם בצורה מפורשת ובין אם בסגנון
מפולפל של "הבנה" ומתן לגיטימציה –
הטומאה של "גם לי גם לך לא יהיה גזור"
היא זו המדברת מגרונם או דרך עטם!

ראיתי במאמר של אחד הרבנים שהיתמם
וכתב – בכל העולם יש הפגנות אלימות.
זה חלק מהדמוקרטיה, למה עושים מזה

רעש כל כך גדול? תשובתי: אין בשום מקום בעולם עם שיושב על חבית אבק
שריפה כמו עם ישראל.

גם אם היו אלו שוטרים, סבורני שהפגנות על רקע הסוגיות הפוליטיות שיש היום,
אם יגיעו לידי אלימות קשה – יכולות לדרדר את המדינה כולה למלחמת אחים.
אבל בוודאי כאשר מדובר על הצבא – איננו יכולים להרשות לעצמנו לפגוע בו.
הצבא הוא המקום היחידי במדינת ישראל שבו דתיים וחילוניים, ימניים ושמאלנים
משרתים יחד ברעות עמוקה, מוכנים למסירות חיים זה לזה וזה לזה. אי אפשר
לזעזע לכידות זו שהיא בנפשנו.

אבל אוסיף עוד משפט אחד – בלי קשר לחשש מפני התלקחות עתידית: איזו
זכות מוסרית יש לך להכות חייל צה"ל? נכון, מפקדיו לא היו צריכים לשלוח אותו
למשימה זאת, אבל מששלחוהו – אין לך שום זכות מוסרית לפעול נגדו. האשמים
הם שולחיו – בית המשפט, המנהל האזרחי, והדרג הפוליטי שהחליט לשלוח אותו

למשימה זו. זה שאתה כועס עליהם – לא נותן לך שום זכות לפגוע בו, לא פיזית ולא מילולית! ואתה יודע, שהחייל ממלא את תפקידו לא מפני שהוא מושחת ורוצה לעשות דבר רע, כי אם מפני שנושא זה שנוי במחלוקת גדולה בציבוריות, ואינו יכול להחשב פקודה בלתי מוסרית בעליל, והוא סובר שיש לבצע את החלטת הממשלה. רבים מהחיילים אוהבים את המתיישבים ומצטערים בצערם, אלא שחושבים שהם צריכים למלא את תפקידם. אפילו אם אתה חושב שהם טועים – אין לך שום זכות לחרפם ולגדפם ובוודאי לא להכותם!

ואחרי כל זה, גם כאן שורר הייאוש והטמטום. כל הדיבורים "גבוהה גבוהה", כאילו אלו האמיצים שיש להם אומץ לעמוד בכוח מול הצבא הם-הם מצילי ההתיישבות, לעומת ה"ממלכתיים" שהם נכנעים ומתרפסים ומוותרים על אחיזתנו בארץ ישראל – מילים אלו אינם אלא מלל דמגוגי חסר כל בסיס. איני זוכר שום מקרה אחד שהאלימות מנעה פינוי מאחז. לעומת זאת, אני מכיר היטב מקרים רבים של מאחזים שפינויים נמנע מפני שהיה שיח, ופעילות פוליטית או הגעה לפשרה וכיו"ב.

והדבר ברור כשמש, שהאלימות נגד צה"ל גורמת נזק ממשי להתיישבות ביש"ע, יותר מכל מה שיכלו לגרום הערבים או אנשי שלום עכשיו.

ועוד הערה. מרן הרב קוק זצ"ל כותב שעם חזרת האומה לארצה, יש לשים לב לכך שמתעוררים כוחות חיים מן העבר, ובתוכם גם כוחות שליליים שצריך להבחין בהם ולכבשם³³. כמדומני שהרוח של הסיקריקים היא זו המנשבת בתוכנו, ואנו צריכים למהר ולעקרה בטרם תביא עלינו אסונות כבדים כמו שהביאה בימי בית שני. ואגב, גם אז הסיקריקים פעלו "לשם שמיים" הם היו מאד דתיים, ולאומים, אוהבי ארץ ישראל, אוהבי חירות ובעלי מסירות נפש גדולה ואומץ לב – אך כל הכוחות הללו היו מסורים לטומאה, והחריבו את ביתנו. בשם ה"לשם שמיים" שלהם, הם היו רוצחים את ה"מתונים" אפילו בתוך בית המקדש. ברוך השם אנחנו כיום לא שם, אך אותה אגרסיביות מיליטנטית, הממהרת להגיע למאבק כוחני ולאלימות בלי חשבון של אחריות לאומית כללית, בלי להבין שלעת הזאת אהבת השלום היא היא המרפא הגדול לשברנו – היא מסוכנת וצריך לבלומה.

33. מאמרי ראה חא' ע"מ 178

שירת נשים בצבא

נתחיל בעובדות, פשוט כדי להכניס את הדיון לפרופורציות הנכונות שלו.

במשך עשר השנים האחרונות התקיימו בצה"ל בוודאי אלפי טקסים צבאיים (קחו בחשבון לכל יחידה: טקס יום הזיכרון, העצמאות, השבעה, סיום מסלול וכדו', תכפילו במספר היחידות ותכפילו בעשר). ברוב רובם של טקסים אלו או בכולם היו נוכחים חיילים דתיים. רק בשניים-שלושה טקסים עזבו חיילים דתיים את הטקס בלי רשות. מדובר אם כן, במספר אירועים שולי שנופח מעבר לכל פרופורציה. אני יכול למנות, לכל מי שירצה, מקרים אחרים – רבים לאין ערוך, של כפייה אנטי דתית חמורה והתעמרות בחייל הדתי. אלא שאיני מתרגש מזה, הם אינם מייצגים את עמדת הצבא, אין בזה "תהליך" כי אם "תקלות", כיוון שבצבא גדול שיש בו הרבה אנשים ברור שיש תקלות. הן נובעות מטעויות אנוש או מחוסר טקט של בני אדם, וצריך לטפל בבעיות באופן נקודתי ולא להפוך זאת ל"תהליך" או לחגיגה תקשורתית וכך אמנם נהגתי ביחס למקרים שהגיעו לאזני.

- עובדה ידועה היא, שהרבנים הראשיים, ועוד רבנים גדולים וראשי ישיבות היו נוכחים בטקסים שבהם הייתה שירת נשים. הם לא יצאו באופן הפגנתי כי אם הורידו את הראש, והסיחו דעתם למקום אחר, לתורה או לשיח או זמזום כלשהו – וכך פתרו את הבעיה. וכך נהגו מפקדים וחיילים דתיים, גם יראי שמיים גדולים – במשך שנים רבות.
- נתון פשוט: מעולם לא הייתה בצה"ל מדיניות הכופה על חייל דתי לנהוג בניגוד לאמונתו. אפילו ראש אכ"א לשעבר האלוף אלעזר שטרן, שהיה ראש אכ"א בתקופת הגירוש מגוש קטיף ונתן הוראות מחמירות ביחס לסירוב פקודה – הוא עצמו כותב בספרו "משא כומתה" שכאשר היה מ"מ בצנחנים והמ"פ דרש גילוח וצחצוח בשבת, ושטרן חשב שלא הייתה לכך הצדקה הלכתית – הוא סירב פקודה. וכיוון שהצדק היה עימו, סופו של דבר שהמ"פ נאלץ לוותר.
- ועוד נתון חשוב – לפי פקודות הצבא, באירוע נופש או הופעה של הווי ובידור שיש בהם בעיות של צניעות (כמו בילוי מעורב בבריכת שחיה או הופעה של להקות בידור עם נשים וכיו"ב) רשאי החייל הדתי להשתחרר, ואי אפשר לכופו להשתתף באירוע. אמנם לצערי יש מצבים שמפקדים מנסים להתעלם

מהפקודה בטענה המוזרה של "גיבוש היחידה"³⁴, אך אם הדבר מגיע לידי בירור הם נאלצים לציית לפקודות האוסרות לחייב חייל דתי לפעול בניגוד למצפונו וגם, באמת, אין כל הגיון וטעם ליצור "גיבוש" שבו החייל הדתי צריך לשבת ולעצום עיניים ואוזניים וכך "להתגבש" עם חבריו!

לאור נתונים אלו אומר את דעתי:

אכן ב'שולחן ערוך אבן העזר' מבואר שאסור לשמוע קול זמרה של אישה שאיננו אשתו. אמנם הפוסקים חלקו בגדרו של איסור זה, יש אומרים שהאיסור דווקא כשמתכוון ליהנות מקולה, יש אומרים שזהו דווקא כשמכירה או שמתבונן בה בשעה ששרה, ויש שכתבו שהקול הנשמע מן המיקרופון או הדיסק אינו נחשב כלל קול זמרה של אישה. מכל מקום רבים נהגו להחמיר אפילו במיקרופון לאסור שמיעת קול זמרת אישה, ובוודאי כשהיא מופיעה לפניו ורואה אותה.

אשר על כן, פשוט שאין לחייב חייל שמקפיד על כך בחייו הפרטים – שיאלץ לשמוע קול זמרת אישה במסגרת הצבאית. זוהי הסיבה שצה"ל אכן משחרר חיילים שמעוניינים בכך – מפעילות תרבותית שיש בה זמרת נשים (אין בכך כמובן שום בעיה של הדרת נשים, כי אם להיפך, החייל מדיר עצמו מהפעילות מרצונו!).

אומנם בטקסים צבאיים רשמיים כגון סיום מסלול או טקס יום העצמאות יש לפעמים מצבים שקשה מאד לשחרר חיילים. הרי לא יעלה על הדעת שבטקס הסיום של קורס קצינים, המג"ד או המ"פ הדתי ישתחרר מן הטקס ולא יעמוד יחד עם חייליו, ומישהו אחר יכנס במקומו להעניק להם את הדרגה. וגם הצוער עצמו, קשה להעלות על הדעת שיקבל את הדרגה אחר-כך בחדר מבלי להיות על מגרש המסדרים בעת חלוקת הדרגות. ועל כן לעניות דעתי, גם מי שמחמיר על עצמו בחייו הפרטיים, שלא לשמוע קול זמרת אישה ואפילו דרך המיקרופון, ואפילו כשאינו מכוון ליהנות ממנו – טוב יעשה אם יסמוך על מנהגם של הרבנים הגדולים, יוריד ראשו בעת השירה, יזמזם בפיו שיר כלשהו או ישנן תלמודו בעל פה – ולא יחולל מהומות, ונראה שזה בכלל "ליכא דרכא אחריתי"³⁵.

שמא תאמר, יש פתרון אחר: שלא ישמיעו שירת נשים בטקס! ברור שזה פתרון מצוין, ואפשר להציע אותו, אך חוששני שזהו פתרון טוב על הנייר, כיוון ששותפינו

34. אני סבור שבמקרים רבים עמדתם נובעת מחוסר ידיעה בתחום זה, והם מוסתים לפעמים על ידי אלו שאומרים שזוהי רק "הקצנה דתית" ובאמת אין זה מחויב על-פי ההלכה, וכיו"ב.

35. בבא בתרא נז:

**האמירה שזוהי שעת השמד,
וצריכים להיות מוכנים ליהרג
ולא לעבור, לדעתי, אינה אלא
דברים בטלים. ברור שלצבא אין
שום מגמה להעביר אותנו על
הדת, אלא אם חושש הוא שאנו
נכפה עליו נורמות המנוגדות
לתפיסתו. ומעבר לזה - הרי
אין צורך לעבור שום עבירה!
ואני משוכנע שאם היה הדבר
"למעשה", לא היה מורה הרב
לתלמידו "למות על קידוש
השם" ובלבד שלא לעמוד על
מגרש המסדרים בעת כזאת**

היקרים בצבא והמדינה - חשובה להם שירת נשים מאד מאד, והם רואים בזה סמל של ערך השוויון בין המינים - ולכן אני סבור שאין לנו לכפות על הצבא לנהוג כחומרותינו. ובפרט שיש הרבה פוסקים המקילים בשירת נשים שאינו מכירן ודרך מיקרופון, וכשאינו מתכוון ליהנות. וכל שכן שיש לנו בסופו של דבר פתרון פרקטי אפשרי - איני רואה שום סיבה ללחוץ על הצבא בתחום זה. ועושי המהומות המעטים שנהגו כן - לעניות דעתי, טעו בשיקול הדעת. ואמנם אני מכבד מאד את נכונותם לשלם מחיר יקר עבור רצונם להקפיד במצוות ולדקדק

בקלה כבחמורה, ואני מאמין שפעלו בתום לב, אך לעניות דעתי, טעו בשיקול הדעת, כיוון שבספר "מסילת ישרים" כתוב בפרק כ' שחסידות נמדדת על פי התוצאה. ובמבחן התוצאה, דרישתם גרמה למריבות, סכסוכים ונזק רב לתורה ולצבא, וכיוון שאין כאן אלא מידת חסידות, שהרי לדינא יש פתרון - על כן סבורני שטעו.

האמירה שזוהי שעת השמד, וצריכים להיות מוכנים ליהרג ולא לעבור, לדעתי, אינה אלא דברים בטלים, שהדבר ברור שלצבא אין שום מגמה להעביר אותנו על הדת, אלא אם חושש הוא שאנו נכפה עליו נורמות המנוגדות לתפיסתו. אבל מעבר לזה - הרי אין צורך לעבור שום עבירה! ואני משוכנע שאם היה הדבר "למעשה", לא היה מורה הרב לתלמידו "למות על קידוש השם" ובלבד שלא לעמוד על מגרש המסדרים בעת כזאת. מה שיותר חמור כאן, הוא הניסיון לעוות את ההלכה כדי להטיל אימה על הצבא. ואכן היו רבנים ש"איימו" על הצבא, שיוורו לתלמידיהם שלא להתגייס, אם הצבא לא יפעל לפי הוראותיהם בעניין שירת נשים. צר לי מאוד על אלו שהגיעו למקום זה. וכי לא למדו הם את דברי הגמרא בשבת "צריך למימרנהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה"³⁶, האינם מבינים שהאיום גורם בדיקוק את התוצאה ההפוכה - ואכן הם הצליחו לגרום לצבא להחמיר את התייחסותו לדתיים, ולגרום למפקדים

36. שבת דף לד.

רבים שסף הסובלנות שלהם ירד מאוד... האווירה הכללית היום בצבא, ביחס לדתיים, נסוגה שנים רבות אחורנית בגלל אמירות חסרות אחריות אלו.

יתר על כן – האומנם אותו רב חושב שרשאי הוא להפטר ממצות עשה דאורייתא של "עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם"? האם באמת הוא סבור שהאיסור לעמוד על מגרש מסדרים שיש בו שירת נשים, ועל-פי הפרטים שביארתי לעיל, דוחה את הצלת כלל ישראל?

הנודע ביהודה כותב בתשובה³⁷ שהיה מותר לאסתר לבוא לאחשוורוש מרצון, באיסור עריות של אשת איש משום שהיה זה כדי להציל את כלל ישראל. והרי צה"ל כיום הוא הגורם העיקרי המציל את עם ישראל מחורבן גמור, ואיך אפשר להיפטר מהשרות בו בגלל הצורך להשפיל מבט ולזמזם כשאנו על מגרש המסדרים? או שאולי אותו רב סבור שהצבא ייבהל, כי בלי תלמידיו של אותו רב הרי צה"ל לא מסוגל לתפקד, והוא מיד ייכנע להוראותיו? אתמהא!

יש הטוענים מדוע אנחנו צריכים כל הזמן להתכופף? מה אנו מבקשים בסך הכול – שלא יכפו עלינו לפעול בניגוד לאמונתנו, למה הרבצ"ר נכנע ומתפשר עם תביעותיהם? ושוב, לעניות דעתי, זוהי התלהמות לא צודקת. הצבא עושה מאמצים גדולים כדי לאפשר לחיילים הדתיים לשרת תוך כדי שמירת ההלכה. בשנים האחרונות התחולל בצבא שינוי עצום, הוכשרו מאות רבנים צבאיים חדשים בעלי גישה ציונית ובניצוחם של הרבצ"ר הרב אבי רונצקי (ומחליפו הרב רפי פרץ), והרב איל קרים – רמ"ח פסיקה בצה"ל – הצבא עובר שינויים עצומים בתחום שבת, כשרות, צניעות ופקודות בשילוב הראוי, תודעה יהודית ועוד. האמירה כאילו הצבא כל הזמן מכופף אותנו היא שקרית ובלתי מוסרית. ההיפך הוא הנכון. הצבא מגלה נכונות בלתי רגילה לאפשר לחייל הדתי לשמור על אמונתו, גם משקיע בזה השקעות כספיות גדולות (למשל בתיקון עירוב בכל מחנות צה"ל, בהתקנת מערכות אלקטרוניות יקרות במקומות שצריך הפעלת מערכות חשמליות בשבת – לפי תקן צומת, בהכשרת מטבחים והוספת כוח אדם גדול בתחומים אלו – ועוד דוגמאות רבות). במקרה זה של שירת נשים, יש אנשים בצבא החושבים שאם לא תותר שירת נשים בטקסים צבאיים רשמיים – זוהי כפיה דתית כנגד רוב הצבא, הסבור שיש בזה משום פגיעה בנשים. אפשר לחלוק על תפיסתם, אי אפשר לחלוק על העובדה שכך הם מרגישים. הם אינם רוצים

37. שו"ת נודע ביהודה תנינא, יורה דעה סימן קסא.

לכפות אותנו, אך גם רוצים שלא נכפה אותם! אז בבידור, נופש וכיו"ב – אין בעיה, שהדתיים יצאו. אך מה עושים כשיש טקס רשמי שאי אפשר לשחרר ממנו חיילים? אפשר כמובן שכל צד יעמוד על שלו – ונפוצץ את שיתוף הפעולה! אך זו טעות טרגית. והרבצ"ר שתפקידו לדאוג לשלמות הצבא ואחדותו – הוא המנסה לפשר, לגשר, למצוא את הפתרון ההלכתי שיאפשר להמשיך ללכת ביחד. צריך להבין – כולנו חייבים, חייבים, על פי התורה ועל פי השכל הישר לשבת יחד עם ראשי הצבא, בידידות, באהבה, באמון הדדי, ולראות איך מחזקים זה את זה, ואיך פוטרם בעיות נקודתיות באופן שתמשך בינינו האהבה, האחוה, השלום והרעות. רעות עמוקה ומחייבת. ואפשר לעשות זאת, וחובה לעשות זאת. צריך להפסיק מייד עם האיומים! אין כאן שני צדדים. כולנו שותפים, כולנו אחראים ללכידות הצבא!

נשאר כתמיד – התחום האפור, כמו האירוע האחרון בקורס קצינים, בבה"ד 1. היה זה ערב מקצועי של לימוד וניתוח מורשת קרב. לא היה שום הכרח לשלב זאת עם להקה צבאית של זמר, ואם היה בזה עניין כדי לעשות הפסקה בין פרק לפרק, בוודאי, היה אפשר לתת לחיילים שרצו בכך לצאת החוצה, רק לזמן ההופעה, ולחזור להמשך הלימוד. על כן איני רואה שום הגיון, מדוע המג"ד כפה עליהם את ההשתתפות. אלא שהצוערים טעו כפליים, כיוון שאין כאן סיבה לסירוב פקודה. סירוב פקודה הוא קו אדום בצבא, הוא מוצא אחרון רק כשממש אין ברירה, ואתה נדרש לעבור על דבר תורה כשאינן אפשרות של פתרון. אך כאן, כיוון שהיה פתרון, היה זה צעד שאינו ראוי ואינו מוצדק. אני מקווה שבעתיד יהיו המפקדים חכמים יותר ולא יעמידו חיילים בניסיון ללא צורך אמיתי, ומאידך יש לזכור שאותם חיילים שסירבו היו מיעוט קטן מבין החיילים הדתיים גם באירוע זה. וגם הם – רובם חזרו בהם והודו בטעותם.

ואולי זה המקום להזכיר לעצמנו את דברי הרב קוק זצ"ל באיגרת תקלא: "ואנו חייבים לראות שכל אחד יחזק את חברו בכל ענייני החיים לעמוד יחד נגד האויבים הרבים מבני נכר המתנכלים לנו ואסור לנו – לפי מעמדנו כעת – לעורר מדנים ומלחמת אחים אפילו בשביל המטרה היותר קדושה" ואם אפילו בשביל המטרה היותר קדושה אסור לעורר מדנים, קל וחומר על שירת נשים, שאפשר לפטרה בדרך שהזכרתי לעיל. בוודאי שיש להתאמץ לשכנע את מפקדי הצבא לשחרר חיילים שרוצים בכך, אך אין זה המקום לסירוב פקודה וגם לא למאבק ציבורי גדול!

הדרת נשים בצבא

זה נושא פשוט וקצר – אין דבר כזה! אין הדרת נשים בצבא.

אמנם התקשורת מנסה לבלבל את כולם, ומערבבת בין הוויכוח מול העולם החרדי על נסיעה באוטובוס, או על מקומן של הנשים במרחב הציבורי, ובין האירועים של שירת נשים בצבא – אך אין סיבה להתבלבל.

בצבא אין הדרת נשים, להיפך בעשר השנים האחרונות הנשים כל הזמן משולבות בתחומים נוספים. יתר על כן – עד לפני בג"ץ אליס מילר הצבא לא שילב נשים בקורס טיס, בקורס חובלים ובתחומים נוספים מסיבות מקצועיות ומטעמים כלכליים וכו'. לא היה לזה שום קשר עם הדתיים, באותה תקופה היו מעט דתיים בצבא. בעקבות פסיקת הבג"ץ ובעקבות שינוי החקיקה בכנסת, הצבא החל לשלב נשים בכל המקצועות. זה לא היה נתון כלל לשיקול דעת הצבא – הכנסת חייבה אותו לכך, והשאירה לו את האפשרות למנוע שילוב זה רק במקום שהדבר יפגע בכשירות המבצעית. וזו הסיבה שנשים אינן לוחמות בשריון ובחי"ר גם כיום, כמו שאינן משולבות בשריון ובחי"ר בצבא ארה"ב. אין לזה שום קשר לדתיים.

בעקבות שילוב הולך וגובר של נשים בכל התחומים נוצרו בעיות של צניעות, חלקן גם בפרמטר מוסרי של אנשים חילוניים (למשל – בכל המוצבים שהיו בעבר מאוישים רק על ידי גברים, משנכנסו הנשים נוצרה בעיה של בינוי, היה צורך בבניית שירותים ומקלחות נפרדים ומבני מגורים נוספים), וחלקן בפרמטר של בחורים דתיים. למשל בטירונות של קורס חובלים מתחיל כל יום בכך שכולם עומדים עם בגדי ים ליד האוהל, ולפקודת המפקד רצים כולם לים לשחיית בוקר משותפת. נוצרה בעיה של הדרת גברים, כיוון שבחורים דתיים לא יכולים להשתתף בקורס כזה. אז הצבא יצר הפרדה. יש גיוס שהוא רק של גברים, ויש גיוס מעורב, כך שגם נשים וגם בחורים דתיים יכולים לשרת כחובלים בחיל הים.

הדוגמאות רבות. הצורך ביצירת קריטריונים ל"שילוב הראוי" אינו בא מתוך תפיסה שרוצה למנוע מהנשים להשתלב בצבא, אלא מתוך הצורך למנוע ערבוב במצבים שמונעים מדתיים להשתלב בצבא, כלומר יוצרים הדרת דתיים מהצבא, וגם מתוך צורך אמיתי לשמור על צניעות בסיסית שגם חייל וחיילת חילונים מעוניינים בה. זהו היסוד לפקודות "השילוב הראוי". אלו שנלחמים נגד פקודות השילוב הראוי

**ההתנפלות התקשורתית על
הציבור הדתי-לאומי בנושא
הדרת נשים ושירת נשים
מעוררת אצלי אסוציאציה
ללשון חז"ל "עד שאתה אומר
לי טול קיסם מבין שיניך, אני
אומר לך טול קורה מבין עיניך".
צריך לומר באופן ברור: אני
מרגיש שום צורך להצטדק
או להתנצל על יחסנו לנשים.
יחסה של היהדות לנשים הוא
יחס נפלא, של כבוד, אמון
ושמירה על תכונותיהן העדינות
והחשובות כל כך לחברה שלנו**

אינם מונעים על ידי רצון למנוע הדרת נשים כי אם על ידי מוטיבציות אחרות...

אחרי ברור העובדות והעמדה המעשית שלנו כלפיהן, ברצוני להוסיף מספר משפטים ביחס לעמדה העקרונית הרוחנית:

ההתנפלות התקשורתית על הציבור הדתי לאומי בנושא הדרת נשים ושירת נשים מעורר אצלי אסוציאציה ללשון חז"ל "עד שאתה אומר לי טול קיסם מבין שיניך, אני אומר לך טול קורה מבין עיניך..."³⁸ צריך לומר באופן ברור – אני

מרגיש שום צורך להצטדק או להתנצל על יחסנו לנשים. יחסה של היהדות לנשים הוא יחס נפלא, של כבוד, אמון ושמירה על תכונותיהן העדינות והחשובות כל כך לחברה שלנו, ואני טוען זאת לא רק מבחינת הניתוח הענייני של הנושא כי אם בראש ובראשונה נאמרים הדברים במבחן התוצאה: בחברה הציונית דתית הנשים תופסות מקומות מאד חשובים ומשפיעים בהרבה תחומים, וביחד עם זה הצניעות והמסירות לחיי המשפחה נמצאים כל הזמן בתהליך של התעלות והתקדשות.

נכון, החיים מורכבים, ופעמים רבות נשים מוצאות את עצמם בדילמה אמיתית, כאשר ההרגשה שלהן היא שקריירה מדעית או אקדמית עלולה לבוא על חשבון אימהות חמה ומסורה לילדים, או על חשבון מספר הילדים שהן רוצות ללדת. ההכרעה היא בדרך כלל אישית, כל אחת לפי אופייה ונטיות ליבה, ויש נשים שזה וזה עולה בידן.

באותו אופן הצניעות וקדושת המשפחה הם ערכים מאד מרכזיים ביהדות, אמנם המורכבות של החיים יוצרת לפעמים מצבים שונים שבהם יש התנגשות בין הרצון להשתלב בתחומים שונים ובין הרצון לשמור על הצניעות.

38. בבא בתרא דף טו:

**נפסיק להילחם אחד בשני
ונשאל את עצמנו שאלות
אמיתיות. האם הבעיה האמיתית
של החברה בישראל היא הדרתן
של הנשים במרחב הציבורי
והפרעה לשירתן? או שהבעיה
היותר גדולה זה החולשה של
התא המשפחתי, והמספר
ההולך וגדל של רבבות ילדים
שגדלים בבתים פרודים?**

רבנו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל היה מדגים זאת בדין הגמרא בקידושין דף ע: שאין שולחים דרישת שלום לאשה אפילו על ידי בעלה. שהנה מצד דין ואהבת לרעך כמוך בוודאי חפץ הוא בשלום אשת חברו, והיה ראוי לדרוש בשלומה, שבוודאי אהבת הבריות כוללת היא את כולם נשים וגברים כאחד. אלא שמידת הצניעות והרצון לשמור על התא המשפחתי הביאו את חז"ל לגדור כאן גדר.³⁹

יתר על כן – הצניעות אינה מתחילה מהצד המעשי, אלא מתכונה פנימית, ואצל אישה בדרך כלל זה צורך פנימי, תחושה טבעית אינטואיטיבית. ואדרבא זהו כבודה ותפארתה, להיזהר מכל מה שפוגע בצניעות!

התרבות המערבית, הדוחפת לחשיפת גופה של האישה, בלבוש אופנתי, בפרסומות ענק בחוצות העיר ובסרטים – אינה מכבדת יותר את האישה, כי אם מבזה אותה. ערכה של האישה וכבודה אינו נעוץ בגופה כי אם בטוב ליבה, ברגישותה האנושית המרובה, בבינתה היתרה, כלומר בעומק של עולמה הפנימי.

היהדות – דווקא מפני שהיא מכבדת ומעריכה מאד את סגולותיה הפנימיות של האישה, חפצה לשמור עליהם, ולא לתת ליחס הגס, החיצוני והמשפיל לפגוע בכבודה.

העולה מכל זה הוא שהוויכוח האמיתי אינו על מקומה של האישה במרחב הציבורי, הוויכוח האמיתי הוא על שאלת הצניעות וערבוב המינים.

התרבות המערבית המתירנית שיחררה עצמה מחובות הצניעות הן בלבוש והן בערבוב בין המינים בלא שום התחשבות בתוצאות. המחיר הוא נורא. בארה"ב

39. וכן כותב מרן הרב קוק זצ"ל במידות הרא"ה: "מידת הצניעות גורמת טובות רבות לעולם, ומתוך כך זוכה לדחות מפניה דברים שהיו טובים מצד עצמם, אבל כיוון שמפני יצר האדם וכוחו החלש יגרמו לפרוץ במידת הצניעות, שהיא קיומו של העולם הרוחני והחומרי. מידת האהבה והידידות, בכל הסימנים והדיבורים הנוחים היה ראוי להיות שווה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות נדחית מידת דרך ארץ ממקומה עד שלא לשאול בשלום אישה. הצנוע מכיר שלא מפני שנאה על המין הוא מתרחק ועושה גדרים – כי אם מפני התכלית הכללי היפה".

אחוז הגירושין מגיע ל-54%. אפשר כמובן להתעלם מהקשר שבין נתון זה ובין סדרי התרבות בעולם המערבי, אך אני חושב שזו התעלמות מהמציאות. נורמות תרבותיות של חברה צריכות להיבחן במבחן התוצאה. כאשר התא המשפחתי שהוא היסוד של חברה בריאה – הולך ונסדק הולך ונחלש – זה מחייב בחינה מחודשת של הנורמות. ולכן כשהדוגלים בתרבות המערבית ובנורמות שלה באים ותוקפים אותנו על יחסנו לנשים, קשה לי להימנע מלחייך חיוך מריר על הציניות שבדבר.

זה לא שאין אצלנו בעיות. חולשות, יצרים וכישלונות יש אצל כולם, דתיים וחילונים כאחד, וכלפי היחיד שנכשל והסתבך אין סטטיסטיקה, הוא 100% של הדיון. אבל כשבאים לדון על תרבות א' מול תרבות ב', כשבאים לבחון היבטים של מנהגים מסוימים בתרבות אחת מול מנהגים אחרים בתרבות השנייה – בוחנים את השפעת מנהגים אלו במבחן התוצאה הסטטיסטית, וכאן התוצאות ברורות מאד. לא קשה גם לבדוק. כשסיפר לי רב מסוים של עיר גדולה בארץ שהוא מכהן בה, שבאותה שנה נרשמו ברבנות אותה עיר יותר תיקי גירושין מאשר תיקי נישואין – בכיתי מצער. בואו בבקשה נפתח לרגע את העיניים ואת הלב. נפסיק להילחם אחד בשני ונשאל את עצמנו שאלות אמיתיות. האם הבעיה האמיתית של החברה בישראל היא הדרתן של הנשים במרחב הציבורי והפרעה לשירתן, או שהבעיה היותר גדולה זה החולשה של התא המשפחתי, והמספר ההולך וגדל של רבבות ילדים שגדלים בבתים פרודים.

כן, אנחנו מאד מכבדים את האישה, ויודעים שיש לנשים הרבה דברים טובים להעניק לחברה, אבל אסור שזה יפגע בצניעות, בטהרה ובקדושה של חיי המשפחה. צריך הרבה תבונה ואחריות בשביל לפלס את שביל הזהב בין הצרכים השונים. אני סבור כי לעת הזאת, המאבק על הצניעות ועל קדושת חיי המשפחה וחינוך הילדים הוא במקום מאד חשוב וגבוה בסדר העדיפות הלאומי שלנו – ואפשר וצריך לעשותו בלי כל רצון לפגוע בנשים, אדרבא לחזקן ולעודדן שימלאו את תפקידם המיוחד, כפי שחננו הבורא, והכל מתוך רצון חופשי ובחירה אישית!

ויחד עם זה ברור שאסור לפגוע ברגשותיהן ובכבודן של נשים, גם כאשר מישוהו רוצה להחמיר בדיני צניעות. מצב כזה שאשה מנועה מלהספיד את בעלה או קרוב משפחה אחר זהו מצב הזוי. יש הרבה פוסקים הסוברים שאפילו האיסור של שירת נשים הוא דווקא משום החשש שזה יביא לשחוק וקלות ראש, אך בשעה

של הספד, אדרבא, נראה שזה היה מנהגן שהיו מקוננות עם חלילים.⁴⁰

ובוודאי שאין שום איסור בשמיעת דברי הספד מפי אישה, ואם מישהו רוצה להחמיר על עצמו בענייני צניעות מכל מקום אין זה עומד מול דין "ואהבת לרעך כמוך" שהוא דין דאורייתא, ועל אחת כמה וכמה כשמדובר על אלמנה או יתומה שליבן שבור ואונאתן הוא איסור חמור של תורה.

הדברים כל כך פשוטים וברורים, שאני ממש מתבייש שאני נזקק לכותבם.

הכלל היסודי הוא שהחכם עיניו בראשו. כאשר הדבר אסור באיסור גמור – אין עצה ואין תבונה, צריך לשמור על דיני ה'שולחן ערוך'! אמנם כאשר מדובר במנהגים של חומרה והרחקה, גם כאשר הם חשובים מאד ויקרים לנו, כמו מנהגי החומרה בענייני צניעות שהם בימינו נצרכים מאד – מכל מקום אין בהם כדי להתיר איסורי תורה של פגיעה ברגשותיהן של נשים ואונאתן. ותו לא מידי!

40. משנה בכתובות דף מו: וכן הוא בסנהדרין דף מז.

"השתלטות הדתיים על הצבא" - האמנם?

כאן יוצא המרצע מן השק. מה שמטריד את אלו שיצאו למסע תקשורתי נרחב נגד ההקצנה הדתית כביכול שיש בצבא הוא לא הנשים, הדרתן או שירתן. מצבן בצבא טוב יותר משהיה אי פעם. מה שמטריד אותם זה כמות הכיפות הסרוגות ההולכת ומתרבה בצבא, ויותר חמור מזה - חלק מהם מתחיל להגיע לדרגות בכירות. עבורם, זה כבר בלתי נסבל.

כל זמן שהדתיים היו רק בדרג המסתער, כולם כתבו עליהם שירי הלל - שהרי צה"ל זקוק לאנשים כאלה, שמוכנים להסתער. זה גם מאוד נוח שהם שמשלמים אחוז גבוה מן המחיר הקשה, בבתי הקברות, מה שהיה פעם חלקם של אחרים. אבל כשמתברר שהם מתחילים להגיע גם לדרגות של קצינים בכירים - זה כבר מתחיל להדאיג...

ואז מתחיל מסע מאורגן, מתוקשר, משומן וממומן היטב, וכל שבוע מופיע בעיתון זה או אחר, בתוכנית טלוויזיה זו או אחרת, במכתבים אלו ואחרים לרמטכ"ל המסר: לעצור את הדתיים! כיוון שאין סיבה עניינית לעצור אותם, שהרי איש לא יכול

להאשימם בחוסר לויאליות מבצעית, ועבודתם המקצועית גם היא אינה נופלת מאחרים, אז יש נימוק משכנע - הם כולם בתהליך של הקצנה דתית! הם מנסים לכפות על הצבא נורמות חדשות, צריך לעצור אותם! לא במקרה, כמובן, כל זה מתחולל בדיוק בתקופה שהמטכ"ל מקבל את החלטותיו בקשר למינויים של הדרגות הבכירות. לא, אני בהחלט לא חושב שהאלופים במטכ"ל חושבים כך אבל אני משוכנע שהגורמים הפועלים מחוץ לצבא מנסים בדרך זו להשפיע על דעות ראשי הצבא, וצריך לחשוש שלחץ זה לאיטו יניב פירות...

מה שמטריד את אלו שיצאו למסע תקשורתי נרחב נגד ההקצנה הדתית כביכול שיש בצבא הוא לא הנשים, הדרתן או שירתן. מצבן בצבא טוב יותר משהיה אי פעם. מה שמטריד אותם זה שכמות הכיפות הסרוגות הולכת ומתרבה בצבא, ויותר חמור מזה - שחלק מהם מתחיל להגיע לדרגות בכירות. זה כבר בלתי נסבל, ואז מתחיל מסע מאורגן, מתוקשר, משומן וממומן היטב

אני מתנצל שאני אומר בגלוי את מה שרבים חושבים בלב, אני מניח שזה קצת מביך, אבל אני סבור שצריך לשים את הדברים על השולחן בגלוי, ולהתמודד איתם – פעם אחת כלפי חוץ, מול כל המלעיזים, ופעם שניה – כלפי פנים – איך אנו מרגישים בעת הזאת, ומה אנו חושבים על המצב.

אכן גם אני מודאג מהעובדה שכמות הדתיים בצבא, ובעיקר ביחידות הקרביות ובפיקוד, היא הרבה מעל ומעבר לחלק שלהם באוכלוסייה, ואני מודאג מפני שאני יודע שתופעה זו אינה מפני שלדתיים יש כישרונות נדירים בתחום המבצעי, כי אם מפני שבציבור החילוני חלה ירידה גדולה ומשמעותית במוטיבציה לגיוס קרבי ולשירות ממושך, מה שיוצר חלל ריק, שאליו נכנסים הדתיים, שפשוט ממלאים בתום לב את חובתם האזרחית, כפי שראוי לכל אזרח במדינת ישראל לנהוג. הבעיה אינה ריבוי הדתיים בצבא, הבעיה האמיתית היא מדוע מוטיבציית הגיוס בקרב נוער חילוני נמצאת בירידה – עם זה צריך להתמודד!

לכן אגב, היוזמה להקים מכינה קדם-צבאית גם לחילונים באה דווקא מהמכינה שלנו בעלי. פנינו לזאב נתיב והצענו לו להקים מכינה שתהיה שלוחה של עלי. ואכן במשך שנתיים מדרשת נחשון תיפקדה כשלוחה של עלי, ולאחר מכן עמדה עצמאית על רגליה, ובעקבות הנחשונים הוקמו עד היום קרוב ל-20 מכינות לציבור החילוני, וגם מכינות מעורבות – וכל זה לברכה גדולה, כדי לעורר את הנוער החילוני לחזור למלא תפקידיו כבעבר.

צה"ל הוא צבא העם, הוא יונק את כוחו מהסכמה ציבורית רחבה – וחשוב מאוד שיישאר כזה! אין לדתיים שום כוונה "להשתלט" על הצבא. ברור לכולנו שברגע שצה"ל יהפוך ל"פלנגה דתית" הוא יאבד את הלגיטימיות שלו בעם, ולא יוכל למלא את תפקידו.

אגב, אני מודע לכך שיש רבנים או אנשי ציבור שמדברים בשפה של "השתלטות". אני תמיד מתחלחל כשאני שומע נימה זו, אבל לא קשה לזהות מאיזה בית מדרש הם באים. בדרך כלל הם שייכים לזרם ה"לא ממלכתי", אלו שחושבים שעל ידי כוח ואיומים אפשר לקדם מטרות דתיות בעם ישראל, ואני הקטן חולק עליהם מכל וכל. ומי שיבדוק היטב יגלה, שדווקא אלו שמדברים כך – יש להם מעט מאוד תלמידים בצבא בכלל ובצבא קבע בפרט. כי – מתוך היכרות קרובה עם החלק הארי של קצונת הקבע הדתית בצבא – אני יודע בוודאות ומשוכנע שקצינים אלו אינם חושבים כך.

**מה פירוש הביטוי הקצנה?
מיהו המגדיר מהי הנורמה
ומהי קיצוניות? איני סבור
שיש הקצנה דתית בקרב בני
הנוער שלנו. זוהי מילת גנאי
שהומצאה על ידי התקשורת,
ואין בה שום אמת. האמת היא
שברוך השם, הנוער הדתי היום
שואף למצוינות בכל התחומים.
זה מה שדוחף אותו לא להיות
דתי חפוף, כי אם לחיות חיי
אמונה בשכל וברגש ולהתאמץ
להקפיד על קיום המצוות, לפי
סדר ה"שולחן ערוך". זוהי אינה
קיצוניות. זוהי דרך חיים פשוטה
- שכולם צריכים לשאוף אליה**

יתר על כן – אני משוכנע שדיבורים כאלו יכולים לבוא רק ממי שאינו מכיר ואינו חי את ההווה הצבאית, אבל הקצונה הבכירה בצה"ל, זו שמכירה במשך שנים רבות את קציני הקבע הדתיים, היכרות הבנויה על פעילות משותפת במשך שנים – הם יודעים שאין ממש בכל הדיבורים הללו על "הקצנה דתית". קציני הקבע הדתיים מגלים רגישות ואחריות לשותפות מלאה – כפי מה שראוי, בכל התחומים. כמובן, יכולות להיות טעויות מקומיות ותקלות⁴¹ – כמו שיש בכל תחום בצבא, אפילו בתחומים רגישים כמו בטיחות וביטחון שדה, אך הכול הולך אחר הכלל, אחר הנורמה, והנורמה היא שותפות והשתלבות ולא השתלטות.

אני חוזר וקורא לכולנו, לעשות מאמץ להחזיר לנוער כולו – גם לנוער החילוני, גם לנוער המזוהה עם תנועות השמאל הציוני, להחזיר את הברק לעיניים, את האחריות לביטחון מדינת ישראל, כדי שאכן יהיה שירות שווה ומשותף לכולם, וצה"ל יישאר תמיד צבא העם, לפחות עד שיבוא השלום...

ועדיין יש השואלים אותי: האם אינך מודה שיש תהליך של הקצנה דתית בקרב בני הנוער שלנו – וזה משפיע על דרישותיהם מהצבא! היום זה בנושא שירת נשים ומחר יהיה זה בתחומים אחרים?

והתשובה היא: מה פירוש הביטוי הקצנה? מיהו המגדיר מהי הנורמה ומהי קיצוניות? איני סבור שיש הקצנה דתית בקרב בני הנוער שלנו. זוהי מילת גנאי שהומצאה על ידי התקשורת, ואין בה שום אמת. האמת היא שברוך השם, הנוער הדתי היום שואף למצוינות בכל התחומים. זה מה שדוחף אותו לא להיות דתי חפוף, כי אם לחיות חיי אמונה בשכל וברגש ולהתאמץ להקפיד על קיום המצוות,

41. וגם בכיוון ההפוך יש טעויות, ואולי אף רבות יותר, אך כל זה במסגרת הנורמה של סטייה סטטיסטית סבירה.

לפי סדר ה"שולחן ערוך". זוהי אינה קיצונית. זוהי דרך חיים פשוטה – שכולם צריכים לשאוף אליה, ונפלא שהנוער שלנו נמצא בהתקדמות גם בתחום זה.

זה אינו פוגע בצבא. להיפך. הצבא צריך לשמוח על כך מאוד. כיוון שזוהי גופא הסיבה שהנוער מרגיש ביטחון ללכת לשרת שרות צבאי מלא, להתגייס ליחידות מובחרות וגם לחתום קבע. בעבר הוא חשש שלא יוכל לעמוד בזה מבחינה דתית, ולכן בעבר חלק גדול מהנוער האיכותי עבר דרך מסגרות מגוננות של נח"ל והסדר. ואלו שהתגייסו לשירות מלא – אחוז גבוה מהם הוריד את הכיפה, מה שגרם להרתעת אחרים מלהתגייס לשרות מלא. כיום, בעקבות ההתחזקות הדתית של הנוער – רבים מתגייסים לשרות מלא. יתר על כן – אותה שאיפה למצינונות, שגורמת להם לשאוף להיות דתיים אמיתיים ולא דתיים חפיי – היא גם זו שדוחפת אותם למצינונות צבאית, והם מתאמצים להגיע ליחידות מובחרות, ולשרת שרות צבאי משמעותי וגם לשאוף להגיע לפיקוד ולקצונה. רק דברים טובים יוצאים מזה! וביחס לחיכוכים שנוצרו לגבי שירת נשים אומר שוב – אילו מקרים שוליים שנופחו על ידי התקשורת מעל ומעבר לכל פרופורציה. אין דרך להגיע לאפס תקלות. צריך לעשות כל שניתן כדי למנוע תקלות, אך בצבא גדול יש תקלות – וכמו שהזכרתי לעיל – התקלות הן גם מכיוונים הפוכים. תמיד יהיו גם מפקדים וגם חיילים שיקבלו בנושאים אלו החלטות שגויות – צריך לטפל בזה באופן נקודתי, ולתת חינוך והסברה נכונה כדי למנוע הישנות המקרים.

אדרבא, אני רוצה להתריע על מצב הפוך. בגלל שאירועים אלו נופחו מעבר למידה – אני מכיר כיום חיילים דתיים וגם מפקדים שחוששים להיות "מסומנים" כקיצונים, ונמנעים לבקש זכויות אלמנטריות שמגיעות להם על פי חוקי מטכ"ל. ואני כותב זאת מתוך ידיעה על כמה וכמה אירועים חמורים כאלו. סכנה נוספת היא שהמפקדים החילונים עלולים לקבל החלטות מחמירות מתוך כניעה לאווירה התקשורתית הדוחפת אותם למנוע מחיילים הדתיים "לדרוש דרישות קיצוניות". נדמה לי שהאירועים האחרונים הסיגו את הצבא כמה שנים אחורנית! צריך לעשות מאמץ גדול על ידי כל הצדדים להחזיר את אוירת האמון והכבוד הדדי והנכונות לפתור בעיות באופן נקודתי על ידי שיח וביורר אוהב.

ויש המוסיפים לשאול: אבל סוף סוף עם ריבוי המפקדים הדתיים בצבא, האם אין חשש שהם ינצלו את הכוח הפיקודי שלהם כדי להפוך את הצבא "לצבא דתי" שמתנהל לפי הנורמות של הישיבה שממנה הם באים?

**אני מאמין גדול בכוחם של
האמת והענווה. אני מציע,
לא להיכנס למאבקים
מניפולטיביים לא דרך
התקשורת ולא דרך הפוליטיקה.
אני מציע, להמשיך למלא
חובתנו לתורה, לעם, ולמדינה
בישרות, בענווה ובאמונה**

ובכן, כל מפקד – דתי כחילוני – צריך לדעת שהצבא הוא צבא העם, והנורמות שהוא רשאי לדרוש מפקודיו הם לפי הנורמות שמכתיב הפיקוד העליון – בכל התחומים. מפקד המנצל את מעמדו לקידום אג'נדה אישית שלו, בין אם זו דתית ובין אם זאת חילונית שמאלנית – הוא מועל בתפקידו. החשש מפני תופעה

זו קיים ביחס למפקד דתי וגם ביחס למפקד חילוני, ביחס למפקד בעל תפיסת עולם פוליטית ימנית וגם ביחס למפקד בעל תפיסת עולם שמאלנית. מי שבוחר את המפקד, ומי שמכשיר אותו להיות מפקד צריך לעשות מאמץ גדול – שלא יהיו מפקדים כאלה בצה"ל.

על כל פנים, לפי מיטב ידיעתי המפקדים הדתיים עומדים כראוי בעיקרון זה, לא פחות מעמיתיהם החילונים ואולי אפילו יותר טוב. כמובן, יש גם דברים לגיטימיים. כשמפקד דתי בוחר לא לנבל את פיו, או משתמש בדימויים מהתנ"ך בפקודותיו, ועל ידי זה משורה אווירה יותר תרבותית, יותר יהודית – אין בכך כל רע, וברוך השם יש גם לא מעט מפקדים חילוניים שנוהגים כן. זה מבורך ואינו סותר שום עיקרון דמוקרטי.

ואחרי כל זה, איך באמת אנחנו צריכים להתמודד עם המתקפה התקשורתית נגד הדתיים בצבא?

אני מבקש לומר דבר והיפוכו.

מחד – אני מודה שאני קצת מאוכזב מהדרג הבכיר בצבא. הם מכירים אותנו, מקרוב, לא מהתקשורת, לפחות עשרים שנה. הם יודעים שהחיילים הדתיים אינם מנסים להדיר נשים, הם יודעים שכמות המקרים של אי הבנה ומחלוקות על רקע דתי-חילוני, הם ממש זניחים. הם יודעים שהחיילים הדתיים לויאליים במאה אחוז, ושמה שמכונה "הקצנה דתית בצבא" אלו מילים בעלמא, רובא דרובא של החיילים והקצינים הדתיים בצבא משתלבים באופן פשוט וחלק, והבעיות הן שוליות.

הם גם יודעים בדיוק שהשפעתם של הרבנים הקוראים לסירוב פקודה, על חיילים בצבא היא מזערית (והמספר הקטנטן של סירובי פקודה בתקופת גוש קטיף הוא

דוגמא לכך), ובכל זאת – מאז שהחל הקמפיין התקשורתי נגד הדתיים בצבא – לא שמעתי אף קצין בכיר שיוצא ואומר: רבותי, תרדו מהעצים, אין בעיה, הכל בסדר, ומה שעדיין לא בסדר – בוודאי יהיה בסדר בקרוב, כי יש הבנה, כי יש אמון, כי פועלים יחד!

כאמור, אני חושש שבחצי שנה האחרונה הצבא פסע אחורנית לפחות 10-15 שנה. ההתקפות כנגד הדתיים גורמות לכך שהרבה דתיים חוששים לבקש את הזכויות המגיעות להם על-פי חוקי השילוב הראוי מפני שהם מבינים שעל ידי כך "יסומנו" כקיצוניים, וסיכוייהם לגמור מסלול או לקבל תפקיד פיקודי – ירד מאד. אני שומע הרבה תגובות כאלו מהשטח.

כמו כן, למרות כל ההבטחות שניתנו, ולמרות ההוראות הכלליות האוסרות את הדבר – ממשיכים, עד היום, בראיונות ליחידות מובחרות ולגיבושים, לתקוף דתיים בשאלות על סירוב פקודה, על שרות משותף עם חיילות וכיו"ב, וזה מאכזב שהמפקדים אינם טורחים להשתלט על זה.

הדבר המצער ביותר הוא שהולך ונהרס האמון, הולכת ונוצרת חשדנות הדדית, אני חושש שזה יפגע בבסיס של כל עבודה משותפת, שמשמעותה – החופש, השמחה הפנימית והאהבה ההדדית בין אחים לנשק.

מאידך – אני עדיין רואה בצבא הרבה קצינים בכירים איכותיים מבחינה אנושית, שהם אנשי מעלה, ישרים והגונים וזה נותן תקווה בליבי, שביחד, נצליח להתגבר על אלו המנסים לחבל בצבא מבחוקן, ותמצא הדרך להשיב את האמון והכבוד ההדדי אל מקומו.

אך מעבר לכל זה, אני מאמין גדול בכוחם של האמת והענווה. אני מציע, לא להיכנס למאבקים מניפולטיביים לא דרך התקשורת ולא דרך הפוליטיקה. אני מציע, להמשיך למלא חובתנו לתורה, לעם ולמדינה – בישרות, בענווה ובאמונה.

אני משוכנע, שאפשר להגיע להבנה עם הצבא, מתוך התחשבות הדדית, ורצון אמיתי להגיע לשביל הזהב. גם הרבנות הצבאית הנוכחית היא שותפה חשובה בתהליך זה. היא מקובלת גם על ראשי הצבא, וגם על רוב ראשי הישיבות שתלמידיהם משרתים בצבא, באופן כזה אין סיבה שלא נוכל למצוא את הדרך להמשיך וללכת יחד. יחד באהבה, באחווה, בשלום ורעות, מתוך כבוד ואמון הדדי!

מה יהיה? - שיטת אלקנה

עדיין, יש רבים השואלים מה יהיה?

זוהי כמובן שאלה רטורית, איננו נביאים ואיננו חוזים בכוכבים, מה שאנו יודעים זה שהשם דיבר טוב על ישראל, ואנו מתפללים שנהיה ראויים להמשך ברכת השם, אשר אור חדש על ציון מאיר, ובעזת השם ימשיך להאיר.

השאלה הנכונה היא: מה תפקידנו לעת הזאת? ואני נוהג להשיב כי צריך ללכת בדרכו של אלקנה!

וזהו לשון הגמרא בירושלמי⁴²: "מאי 'אל תבוז כי זקנה אמך'⁴³ – אמר ר' זעירא: אם נזדקנה אומתך עמוד וגודרה – כמו שעשה אלקנה..." ר' זעירא בירושלמי, הוא ר' זירא של הבבלי, הוא האמורא הציוני הגדול, שהשתמט מרבו, ובניגוד לדעת רבו עלה במסירות נפש מבבל לארץ ישראל, ובארץ ישראל ישב בתענית ארוכה כדי לשכוח את תורת חוץ לארץ, וחזר ולמד התורה כולה במדרגת ארץ ישראל. הוא הוא בעל הענווה הגדול, שבארץ ישראל כינוהו ר' זעירא, על שום שהיה מזעיר עצמו, הוא מלמדנו, כי בזמנים של התפשטות הגישה הפוסט – ציונית, בזמנים של הזדקנות וחולשה באידיאל הציוני – לא צריך לבוז, לחרף ולגדף, אלא ללכת בדרכו של אלקנה.

דרכו של אלקנה מבוארת היטב בכמה מקומות במדרשים⁴⁴: "אלקנה אשתו בניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרגל, ובאים ולנים ברחובה של עיר, והייתה המדינה מרגשת, והיו שואלים אותם – להיכן תלכו? ואומרים לבית השם שבשילה, שמשם תצא תורה ומצוות, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך יחד? מיד עיניהם משגרות דמעות, אומרים להם נלך עמכם? ואומרים להם הן! עד לשנה הבאה חמשה בתים, לשנה אחרת עשרה בתים, עד שהיו כולם עולים. ובדרך שהיה עולה שנה אחת – לא היה עולה שנה אחרת, עד שהיו כולם עולים! אמר לו הקב"ה לאלקנה: אתה הכרעת את ישראל לכף זכות, וחנכתם במצוות, וזכו רבים על ידך, אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצוות, הא למדת שבשכר אלקנה, שמואל!"

42. סוף מסכת ברכות. וכן הוא בילקוט שמעוני משלי רמז תתקג.

43. משלי כג, 22.

44. ילקוט שמעוני, שמואל א' רמז ע"ז וכן הוא בתנא דבי אליהו.

מה עושים?

איך משנים את האווירה הציבורית, איך חוזרים לעורר את הדבק החברתי להיות עם אחד בארץ? על ידי הפגנות? על ידי מאבקי כוח? על ידי מלל תקשורתי? לא ולא. על ידי השיטה הבדוקה שבימינו קוראים לה "דוגמא אישית". אבל לא דוגמא אישית של אדם בודד, זה הולך לאיבוד בתוך עם שלם, כי אם דוגמא אישית של ציבור

כמובן, המציאות שונה, אין לנו כיום משכן ולא עליה לרגל, אבל את העיקרון ניתן לאמץ גם כיום. אלקנה חי בתקופה פוסט-ציונית, לאחר התקופה המרוממת של ההתנחלות בכל רחבי ארץ ישראל על ידי יהושע והזקנים שהאריכו ימים אחר יהושע, החלה האווירה האינדיבידואליסטית להתגבר, "בימים בהם אין מלך בישראל – איש הישר בעיניו יעשה"⁴⁵. כל אחד עסק בנחלתו הפרטית, ומתוך פירוד הנפשות מתחילה ירידה רוחנית, פסל מיכה, פילגש בגבעה ועוד כהנה וכהנה.

מה עושים? איך משנים את האווירה הציבורית, איך חוזרים לעורר את הדבק החברתי להיות עם אחד בארץ? על ידי הפגנות? על ידי מאבקי כוח? על ידי מלל תקשורתי? לא ולא. על ידי השיטה הבדוקה שבימינו קוראים לה "דוגמא אישית". אבל לא דוגמא אישית של אדם בודד, זה הולך לאיבוד בתוך עם שלם, כי אם דוגמא אישית של ציבור, ולו גם ציבור קטן, אבל ציבור שיודע את אשר לפניו, ציבור המלוכד בתוכו ונותן בדרכו דוגמא למופת שמעוררת פליאה בלב הרואים. בסופו של יום, נקודת ההכרעה אינה באופן הוויכוח או בסגנון המאבק בציבורי. נקודת ההכרעה גנוזה באמת – אם באמת ובתמים אנו מסוגלים להעמיד ציבור שחי ביושר ובענווה את האידיאל של התורה – זה יתפשט וישפיע על הכלל.

"אלקנה, אשתו בניו אחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרגל". לעניות דעתי, אין הכוונה דווקא קרובי משפחה, אלא כל הקרובים לרוחו. כל השותפים למגמה. שלושת הרגלים כידוע הם עונות חקלאיות בוערות, וכאשר רואים חבורה גדולה של אנשים עוזבים את ענייניהם הפרטיים כדי לעלות ולהתעלות.

"הייתה המדינה מרגשת ואומרים להם לאן תלכו". אין כאן שאלה גיאוגרפית ("מהו מסלול הליכתכם?") כי אם שאלה מהותית: מה מושך אתכם? מה יותר

45. שופטים ז', 6.

**מי שאינו מאמין בעם ישראל,
מי שאינו מאמין בדור התחייה,
מי שחושב שכל החילונים
והשמאלנים אינם אלא אוסף
של ריקנים, וחומרניים או סתם
מיואשים שאיבדו את סבלנותם,
במאבק למען תקומת ישראל,
הוא גם אינו מאמין בדוגמא
אישית. הוא עלול להגיע
למחשבה כוחנית. כי באופן
אחר, כך הוא סבור, אין סיכוי.
אבל מי שמאמין בעם ישראל...
יודע שבאמת, מצד עומק
הנפש, אנחנו רוצים אותו דבר**

חשוב לאדם מאשר הטיפוח של נחלתנו הפרטית?! "ואומרים להם: אל בית השם בשילה... ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך יחד?!"

כאן בעצם גנוז לב העניין. דוגמא אישית אינה מועילה אצל מי שליבו אטום. אדרבא, יתבונן הוא באופן ציני ב'פראייר' שלפניו ויגחך בליבו. אבל אלקנה מאמין בבני דורו, הוא יודע שטרדת הזמן והשפעות נוכריות ואולי גורמים נוספים גרמו להיווצרות קליפה המכסה את הלב היהודי. אך קליפה זו נבקעת כאשר עומדת לפניו דוגמה אשר באמת, מצד עומק כוונת הלב, יש שייכות פנימית אליה.

מי שאינו מאמין בעם ישראל, מי שאינו מאמין בדור התחייה, מי שחושב שכל החילונים והשמאלנים אינם אלא אוסף של ריקנים, וחומרניים או סתם מיואשים שאיבדו את סבלנותם במאבק למען תקומת ישראל, הוא גם אינו מאמין בדוגמא אישית. הוא עלול להגיע למחשבה כוחנית. כי באופן אחר, כך הוא סבור, אין סיכוי.

אבל מי שמאמין בעם ישראל, מי שיודע שתחת קליפת הדעות הנוכריות יש נפש יהודי ההומייה לציון, המחפשת את הטוב והישר, את הצודק והמוסרי, הוא יודע שבאמת מצד עומק הנפש – אנחנו רוצים אותו דבר, כי מה שהם מבקשים בעומק נפשם זוהי האמת של התורה, האמת של קדושת ארץ ישראל, האמת של גאון האומה ושליחותה האוניברסאלית להאיר אור אמונה בעולם. זה יותר חזק מכל דבר אחר, והתפקיד העיקרי הוא להעמיד בפועל את הדוגמא, את האלטרנטיבה, של ציבור שחי חיי אמונה, תורה וקדושה, ויחד עם זה לוקח אחריות על תקומת האומה בארצה. וכששואלים ציבור זה לאן תלך, אין הוא מתנשא ביוהרא, כי אם אומר בענווה: ולמה לא נלך יחד? הרי כולנו אחים, עם אחד, מטרה אחת כולנו – נלך יחד!

"מיד עיניהם משגרות דמעות" – הדמעות הן ביטוי להתפרצות פתאומית של העולם הפנימי, התפרצות שהיא חזקה מהמחשבה השכלית – "אומרים להם: נלך עמכם!?!". תחושת הביחד היא הפורצת את הקליפות, כי מצד הפנימיות – כולנו יחד! כמובן, זהו תהליך ארוך. מה שחשוב לזכור, שעיקר התהליך תלוי בנו עצמנו, לא בתקשורת ואפילו לא בפוליטיקה, כי אם במה שנשכיל ליצור בתוכנו את מודל החיים שאנו מאמינים בו.

הבה נלך כולנו יחד – לקומם את עם ישראל בארצו, על פי רוחו הפנימית, שהיא תביאנו אל בית השם, שמשם יצאו תורה ומצוות.

הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח

חדש! מהדורה
באנגלית של ההגדה

The Bnei David Haggadah

A Song of Ascents

By Rabbi Eliezer Sadan

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עָלֵינוּ

מבוארת על ידי הרב אלי סדן

מזה כמה שנים עורך הרב אלי סדן 'ליל סדר' לתלמידי מכינת 'בני דוד' בעלי, כהכנה לליל הסדר. במעמד זה הוא מעלה חידושים וביאורים, אשר הקו המנחה שלהם הוא סימון דרכי המחשבה והרגש של הדיבור המיוחד כלילה הזה, של מצוות "והגדת לבנך".

ניתן להשיג בחנויות המוכרות

ובבני דוד בטל' 02-9407888

או בדוא"ל

sale@bneidavid.org

חדש בהוצאת בני דוד

שיחות לקראת גיוס לצה"ל

הרב אלי סדן

בחוברת "שיחות לקראת גיוס לצה"ל" הרב סדן מברר את האידיאל של גיוס לצה"ל כעבודת השם וישראל עמו, הצבת המטרות והיעדים לחייל המתגייס, ומתוך כך שורה של עצות והדרכות מעשיות, מלוות במורשת קרב ובסיפורים המחדדים את המסרים. החוברת כתובה בסגנון של שיחה, ושומרת על האווירה המרתקת והמעניינת של שיעור חי.

דולה ומשקה

בירור סוגיות בטוען ונטען לפי סדר ה'שולחן ערוך' הרב אלי סדן

דולה ומשקה הוא חיבור העוסק בסוגיות למדניות קלאסיות של עולם הישיבות הלמדני, על פי שיעוריו המופלאים של הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, ועם זה סולל דרך להבנה בהירה דייקנית. הספר נכתב באופן שיכול להיות לעזר ללומדים לימודי דינות, וכן לר"מים המכינים שיעורים בעיון על המסכת. אמנם בדרך הכתיבה, הספר מיועד גם לתלמידים צעירים, אשר יכולים להיכנס בעזרתו אל עולם הלמדנות הקלאסי. המבואות, הסברת היסודות והמבנה השיטתי מאפשרים גם להם לקרוא, ללמוד ולהגיע להבנות מעמיקות על פי האחרונים הידועים בדרך קלה ובהירה. המפתח שבסוף הספר מאפשר להיכנס לנושאים ולסוגיות מבלי צורך ללמוד את הספר כולו.

ניתן להשיג בחנויות המובחרות

ובבני דוד בטל' 02-9407888 או בדוא"ל sale@bneidavid.org

תוכנית עליפה

יוצאת לדרך!

בוגר מכינה? בוגר צבא?
מחפש מקום ללמוד
ולהתכונן למבחן הפסיכומטרי?

הצטרף אלינו!

למשתתפי התוכנית
הנחה
על קורס ההכנה
לפסיכומטרי!

תנאי קבלה לתוכנית:

- בוגר 3 שנות שירות צבאי לפחות
- משוחרר מצה"ל בשנתיים האחרונות
- בוגר מכינה קדם צבאית
- ראיון אישי עם מנהלי התכנית
- **ההרשמה עד ר"ח אדר (24.2)**
- מס' המקומות מוגבל

היכנסו לאתר 'בני דוד' והירשמו:

www.bneidavid.org

נשמח לראות אותך איתנו

פנחס עזיון 050-8849138

pinchas_etzion@walla.co.il

אליעזר בראון 050-8849133

betbaron@gmail.com

■ תוכנית 'נחיתה רכה' משלבת לימודי הכנה למבחן פסיכומטרי עם לימודים בבית המדרש לבוגרי צבא בע"ל

■ תוכנית אישית מכוונת ושיעורים מיוחדים המתאימים לבוגרי צבא

התוכנית תתחיל בעז"ה בראש חודש אייר (23.4)
בימים א'-ד' בע"ל

 בני דוד עלי

מכינה ישיבתית לצה"ל | ישיבה לבוגרי צבא | ישיבה גבוהה

בשיתוף

המרכז
האוניברסיטאי
אריאל בשומרון

בוגרי מכינות
אתם מוזמנים
להצטרף!

יום מהות

בימי ראשון בשעות 16:30-21:00, במכינה בעלי

במהלך השנה ילמדו:

הרב אלי סדן, הרב יגאל לוינשטיין, הרב אוהד תירוש,
הרב אליעזר קשתילאל, הרב פנחס עציון והרב אליעזר בראון

היכנסו לאתר 'בני דוד' והירשמו בטופס המקוון

www.bneidavid.org

נשמח להיות בקשר ולראות אותך איתנו! בברכה,

פנחס עציון 050-8849138 pinchas_etzion@walla.co.il

אליעזר בראון 050-8849133 betbaron@gmail.com

תוגש ארוחת ערב קלה | החזר בעבור הוצאות נסיעה ינתן לכל משתתף

בני דוד עלי

מכינה ישיבתית לצה"ל | ישיבה לבוגרי צבא | ישיבה גבוהה

רח' הארז 9 עלי, ד"נ אפרים 44828
טל' 02-9407888, פקס' 02-9943256

P.O.B 212, Eli, D.N. Ephraim 44828, ISRAEL
Tel: 972-2-9407888, fax: 972-2-994-3256

info@bneidavid.org
www.bneidavid.org

